

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
«ІНСТИТУТ ПРОМИСЛОВИХ ТА БІЗНЕС ТЕХНОЛОГІЙ»**

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ

КАФЕДРИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Збірник наукових праць

Випуск 4

Дніпро УДУНТ 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАУКИ
І ТЕХНОЛОГІЙ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
«ІНСТИТУТ ПРОМИСЛОВИХ ТА БІЗНЕС
ТЕХНОЛОГІЙ»

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ

КАФЕДРИ
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА
ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ

Збірник наукових праць

Випуск 4

Дніпро УДУНТ 2022

Рекомендовано Вченою радою Українського державного університету науки і технологій: протокол № 2 від 31.10.2022.

В 90 Вчені записки кафедри документознавства та інформаційної діяльності (КДІД): зб. наук. праць. Вип. 4 / ред. кол.: О. В. Михайлюк (голова ред. кол.) та ін. – Д.: УДУНТ, 2022. – 94 с.

Досліджено питання документознавства, інформаційної діяльності та керування персоналом підприємства в історико-культурному та соціально-комунікативному контекстах, вивчено роботу архівних, бібліотечних, інформаційних тощо установ. Збірник побудовано на матеріалах роботи кафедр гуманітарного та суспільного профілю ННІ «ІПБТ» УДУНТ та інших споріднених ЗВО.

Для документознавців-фахівців, викладачів вищих, середніх спеціальних навчальних закладів, аспірантів та студентів-документознавців.

Редакційна колегія:

д-р іст. наук, проф. **О. В. Михайлюк**

(голова редакційної колегії),

канд. тех. наук **О. В. Іващенко**

канд. філол. наук, доц. **К. А. Прокоф'єва**

(заступник голови редакційної колегії, відповідальний секретар),

канд. пед. наук **О. М. Решетілова**

канд. іст. наук, доц. **С. В. Савченко**

Рецензенти:

д-р наук з держ. упр., доц. **Т. М. Тарасенко**

(доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
ННІ державного управління НТУ «Дніпровська політехніка»),

д-р філос. наук, проф. **О. В. Халапсіс**

(завідувач кафедри міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ)

ЗМІСТ

СТАТТІ

О. П. Лучанінова

**СУЧАСНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ЦЕНТР
ПОШИРЕННЯ МОДЕРНИХ ЗНАТЬ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ
ОРІЄНТИРІВ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА5**

О. М. Решетілова

**СУЧАСНІ БІБЛІОТЕКИ ЯК ЦЕНТРИ ІНФОРМАТИВНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ БАЗ9**

І. О. Петрова

**ДЕРЖАВНІ ПОСЛУГИ В УКРАЇНІ: ДОЦІЛЬНІСТЬ ПАПЕРОВОГО
ЧИ ЦИФРОВОГО ФОРМАТІВ15**

М. К. Голодюк, Н. О. Сердечна, А. В. Середа

**ТРУДОВИЙ ДОГОВІР ТА КОНТРАКТ У РІЧИЩІ СУЧАСНИХ
НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ ПРО ПРАЦЮ В УКРАЇНІ18**

Н. Г. Мосюкова

**РИМО-КАТОЛИЦЬКЕ ДУХОВЕНСТВО В УМОВАХ АНТИРЕЛІГІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ СРСР У 20-ТІ РОКИ ХХ СТОРІЧЧЯ25**

С. В. Савченко, В. К. Виноградова, М. В. Мартиненко

**ІМПЕРСЬКА КАНЦЕЛЯРІЯ ЯК «УТЛЕННЯ ЛОГОСУ» ТА ЇЇ ТЕМНИЙ
ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ: шкіц до документознавчих студій32**

О. В. Михайлюк, К. А. Прокоф'єва

**ВИВЧЕННЯ ЗАСОБІВ ДОКОМП'ЮТЕРНОЇ ФІКСАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ
У ЯКОСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ОЗНАК
СТУДЕНТАМИ ФАХУ 029 «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА
ТА АРХІВНА СПРАВА» (ОПП «ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО
ТА ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»)38**

А. О. Анищенко, О. М. Бородіна, Т. Л. Дулеба

**ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ В ОБМІНІ
ІНФОРМАЦІЄЮ45**

А. В. Савич

**ИНФОРМАЦИОННОЕМОСТЬ СОЦИОКУЛЬТУРНОГО
ПРОСТРАНСТВА В СОВРЕМЕННЫЙ ПЕРИОД51**

ТЕЗИ, ПОВІДОМЛЕННЯ

В. О. Кудлай ОСОБЛИВОСТІ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ФАХОВОЇ РОБОТИ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ	56
А. В. Савич, Л. Є. Гапонова ЕКОЛОГІЗАЦІЯ – ІНДЕКС СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ	59
О. М. Решетілова, О. А. Андрєєва ОЗНАКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОСТІ ШТУЧНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ	62
К. А. Прокоф'єва, Г. О. Рублівська ФАКТОРИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПЛИВУ НА ЯКІСТЬ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ	66
О. М. Решетілова, Я. І. Рижков ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЇ	69
К. А. Прокоф'єва, В. О. Вакуленко OBSERVATORY – ДОРАДЧИЙ ОРГАН ЧИ ГАРАНТ ПРИНЦИПІВ ВЕЛИКОЇ ХАРТІЇ УНІВЕРСИТЕТІВ У СУСПІЛЬСТІ?	72
А. М. Кучер ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ КОМУНІКАЦІЇ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ..	75
Г. П. Розумна ЕТАПИ ВХОДЖЕННЯ МАРКЕТИНГУ В ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ	78
Д. С. Кіщук ЕВОЛЮЦІЯ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ВИГОТОВЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ	81
А. С. Алімова, М. К. Биковська СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ В ІНФОРМАЦІЙНО- УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	84
Відомості про авторів	89

УДК 373.323+378(477)

О. П. Лучанінова

(Дніпро)

**СУЧАСНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ЦЕНТР
ПОШИРЕННЯ МОДЕРНИХ ЗНАНЬ
ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ОРІЄНТИРІВ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА**

Аналізується технічний університет майбутнього – вищий навчальний заклад єдиної культури людства, тому що в ХХІ столітті відбудеться зближення інженерної та гуманітарної діяльності.

Ключові слова: вища освіта, університет, технічна освіта, гуманітарна освіта, інженерна освіта, зближення інженерної та гуманітарної складової освіти.

The technical university of the future is analyzed – a higher educational institution of a unified culture of humanity, because in the 21st century there will be a convergence of engineering and humanitarian activities.

Key words: higher education, university, technical education, humanitarian education, engineering education, convergence of engineering and humanitarian education.

Роль університету з точки зору соціально-гуманітарного підходу до вирішення актуальних проблем сучасного світу є беззаперечною. Людство спостерігає еволюцію чи трансформацію класичного університету Середньовіччя, який був університетом знань, до надсучасного закладу 4.0. Ми на порозі великих освітніх зрушень в епоху цифровізації.

Більшість університетів нині виступає як методологічний центр поширення сучасних знань та інтелектуальних орієнтирів для суспільства.

Система інженерно-педагогічної освіти – це підготовка всебічно розвинених фахівців, які здатні творчо розв'язувати технічні завдання, системно мислити, проєктувати і конструювати технічні системи і водночас опанувати засоби та методи навчальної та виховної роботи, вміють організовувати освітній процес у закладі професійної освіти, готові до функцій управління.

Технічний університет майбутнього – гуманітарно-технічний університет, тобто університет єдиної культури людства, тому що в ХХІ ст. відбудеться зближення інженерної та гуманітарної діяльності, встановляться їх нові відносини з навколишнім середовищем, суспільством, людиною, відбудеться подальше зближення біології і техніки, живого і неживого, духовного і матеріального. У майбутньому інженерові без серйозної гуманітарної підготовки не обійтися.

Заклади вищої технічної освіти української держави позиціонують себе як соціокультурну систему, де відбувається не тільки професійна підготовка студентів, а й генерується суспільна ідеологія: формування нової корпоративної культури університету шляхом розвитку та примноження моральних, культурних і наукових цінностей, примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства та інтеграція в європейський освітньо-науковий простір; (університет «Дніпровська політехніка»); вільне самовизначення студентської молоді в світоглядних позиціях, духовних інтересах і цінностях; пріоритети культури та духовності; розвиток суспільно активної молоді людини, яка поєднує в собі високу професійну компетентність, широку культурну ерудицію, (Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. Петра Василенка); формування національної інтелігенції, сприяння збагаченню й оновленню інтелектуального генофонду нації, виховання її духовної еліти; виховання культури поведінки та спілкування, виховання студента як громадянина, фахівця, високоморальної особистості (Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана); формування гармонійно і різнобічно розвиненої особистості майбутнього фахівця, громадянина, патріота, здорового способу життя студентів, розвиток у них соціальної відповідальності, екологічної, правової, політичної, естетичної культури, готовність до професійного та особистісного саморозвитку (Національний університет біоресурсів і природокористування України); формування гармонійно розвиненої людини, високоосвіченої, соціально активної й національно свідомої, наділеної глибокою громадянською відповідальністю, високими духовними якостями, родинними і патріотичними почуттями (Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського); формування духовних потреб студентської молоді, збереження та розвиток загальнонаціональних культурних традицій, створення умов для зростання

творчого потенціалу (Луцький національний технічний університет); виховання національно свідомої генерації молодшої технічної інтелігенції, формування в неї естетичних навичок, прищеплення любові до мистецтва, розвитку індивідуальних здібностей і талантів (Тернопільський Національний технічний університет ім. Івана Пулюя); інтелект, відповідальність перед суспільством, компетентність, етичність, толерантність, збереження та примноження культурних традицій територіальної громади області (Запорізький національний технічний університет); формування людини всебічно розвиненої, цілісної, мислячої, діяльної, творчої, соціально відповідальної і небайдужої до проблем інших, яка керується в житті загальнолюдськими цінностями; формування духовно-культурних, соціально-особистісних компетенцій студентів (Національна металургійна академія України – сьогодні УДУНТ, ННІ «Інститут промислових та бізнес технологій») [1].

Чи не тому, що серед наших захисників і волонтерів багато випускників, студентів таких вишів, ми сьогодні перемагаємо на полях жорстокої війни?! Безперечно, що нація, яка зберігає й продовжує духовно-культурні традиції попередніх поколінь у такій боротьбі, заслуговує на повагу й гідне місце серед європейських країн.

Ознаками університету як методологічного центру поширення сучасних знань та інтелектуальних орієнтирів для суспільства є: студентоцентроване навчання, принципи доброчесності, відповідальності; сертифіковані програми, орієнтовані на розвиток необхідних для професійної діяльності компетентностей; дуальна освіта, співпраця зі стейкхолдерами; упровадження інноваційних педагогічних і цифрових технологій; трансформація освітньої діяльності відповідно до європейських університетів; мобільність студентів і викладачів тощо. Більшість українських університетів ще зберігає принцип університетської спільноти. Також у тісній співпраці з викладачами й лідерами бізнесу студенти розвивають професійні навички сучасними методами навчання: casestudy, workshop, student HUB.

Університет як методологічний центр сприяє універсалізму особистості, який полягає сьогодні не в обсязі утримуваних в пам'яті відомостей і не в масиві оперованих знань з різних дисциплінарних галузей, а в оволодінні загальною системою орієнтації в океані інформації, у створенні жорстких особистісних фільтрів – чітких способів відбору цінної інформації, а також у

формуванні вміння постійно поповнювати і добудовувати свою особистісну систему знань.

Сучасний розвиток суспільства вимагає нової системи освіти – «інноваційного навчання», яке сформувало б у студентів здатність до проєктивної детермінації майбутнього, відповідальність за нього, віру в себе і свої професійні здібності впливати на це майбутнє. У зв'язку з цим постає питання про необхідність зміни парадигми освіти. Наукові витoki нової освітньої політики слід шукати в трьох сферах: філософії освіти, науках про людину і суспільство і теорії практики. Філософія освіти повинна дати нове уявлення про місце людини в сучасному світі, про сенс її буття, про соціальну роль освіти у вирішенні ключових проблем людства [2].

Науки про людину і суспільство (психологія освіти, соціологія тощо) потрібні, щоб мати сучасне наукове уявлення про закономірності поведінки і розвитку людини, а також модель взаємодій між людьми всередині освітньої системи і самої системи освіти – з суспільством.

«Теорія практики», що включає сучасну педагогіку, соціальне проєктування, менеджмент системи освіти тощо, дасть можливість представити в сукупності нову систему освіти: визначити цілі, структури системи, принципи її організації та управління. Вона ж з'явиться інструментом реформування і адаптації системи освіти до мінливих умов життя [2].

У сучасному університеті створено всі умови для підготовки та постійного розвитку конкурентоспроможних професіоналів, які вміють комплексно вирішувати проблеми, володіють цифровими та комунікативними навичками, мають критичне мислення, культурну чутливість, вміють безконфліктно та продуктивно працювати у команді. Безперечно, два роки пандемії, війна впливають на якість знань здобувачів вищої освіти, але й створюють великі можливості для молоді щодо реалізації й практичної перевірки придбаних компетентностей.

Отже, приходить розуміння освіти як надбання особистості, засоби її самореалізації в житті та побудови особистої життєвої кар'єри. В інформаційному суспільстві йдеться не просто про навчання й виховання, а про освіту як процес цілісного відтворення сутнісних сил людини, виховання діяльних, інтелектуальних і духовних здібностей особистості. І сучасний університет як методологічний центр навчання і науки здатний на такі кроки.

Бібліографія

1. Лучанінова Ольга Петрівна. Виховна система вищого технічного навчального закладу: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.07 – теорія і методика виховання. К., 2017.
2. Столяренко Л. Психологія і педагогіка. Проблеми освіти і нові парадигми освіти: [Електроний ресурс]. Режим доступу: https://stud.com.ua/46998/Psihologiya/problemi_osviti_novi_paradigmi_osviti. Назва з екрану.

Надійшло до редколегії 31.03.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку проф. Михайлюком О.В.

УДК 004:316.77+021

О. М. Решетілова

(Дніпро)

СУЧАСНІ БІБЛІОТЕКИ ЯК ЦЕНТРИ ІНФОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ БАЗ

Розглянуто сучасні бібліотеки під кутом зору їх використання насамперед як центрів інформаційного забезпечення соціальних інформаційних баз.

Ключові слова: інформаційний простір, інформаційний центр, інформаційна база.

Modern libraries are considered from the point of view of their use primarily as centers of information provision of social information bases.

Key words: information space, information center, information base.

Посилення попиту на організовану інформацію за межами традиційного читацького кола бібліотек у середовищі бізнесу, політики, владних структур, у процесі активізації всієї системи соціальних структур у межах розвитку громадянського суспільства помітно змінює акценти у діяльності бібліотечних установ. Вони дедалі більше набувають ознак загальносуспільних інформаційних центрів широкого призначення.

Трансформація провідних бібліотечних установ України відповідно до сучасних суспільних запитів на інформаційне забезпечення показує, що бібліотеки стають ефективним суспільним інструментом задоволення необхідними інформаційними ресурсами всіх категорій вітчизняних користувачів [3, с.4].

На сучасні інформаційні процеси здійснюють зростаючий вплив все більш потужні прояви глобалізації в усіх сферах життя. І ці процеси стали

активною діючою силою глобальних перетворень у світі. Тому сьогодні дуже важливими є дослідження, пов'язані із вивченням впливу глобальних факторів на формування інформаційних баз сучасного суспільства.

Як зазначає В. Горвий, абсолютно правомірно буде стверджувати, що самоідентифікація всякої соціальної структури здійснюється на базі свідомо згурпованої, виходячи із її суспільних функцій і завдань інформації, що становить її власну інформаційну базу [2, с.27].

Соціальна інформація, як вид інформації, що циркулює в суспільстві й використовується в управлінні суспільними процесами в найзагальнішому вигляді характеризує зміст наповнення тієї форми, якою є соціальна інформаційна база.

В той же час інформаційні бази крім використовуваної у повсякденній практиці інформації, у своєму складі мають, як правило, структуровані додаткові обсяги інформації, готові до використання. Введення в обіг потрібної частини додаткового резерву інформації може сприяти та дати поштовх вирішенню актуальних проблем. І, що характерно, вирішенню їх в руслі традицій даної людської спільності. Саме соціальні інформаційні бази визначають зміст, характерні особливості, самобутність нації, держави, як, до речі, і всякої іншої людської спільності в структурі суспільства. І в періоди змін загальноцивілізаційного масштабу, складних випробувань є основою збереження його аутентичності і потенціалу для розвитку в умовах, що змінюються [2, с.12].

Як справедливо зазначає академік О.С. Онищенко, «...сучасна бібліотека не повинна зациклюватись на одному виді інформації – друкованої, книжкової, оскільки перетвориться в музей. Сьогодні всі бібліотеки мають справу з різними ресурсами – рукописними, друкованими на папері, на електронних носіях. У найближчій перспективі бібліотеки бачаться як досвідчений “посередник” між майже безмежним потоком інформації і користувачем. Особлива роль відводиться нині інформації про інформацію, і роль бібліотекаря в інформаційній революції невпинно зростає» [3, с.11].

Впровадження електронних інформаційних технологій у бібліотечну сферу стає переконливим аргументом на користь бібліотек у дискусії про їх значення для сучасного суспільства в умовах наявності Інтернету, зменшення кількості відвідувачів у бібліотеках, зниження їх суспільного авторитету.

Важливим аргументом є проблема ефективного використання інформаційних ресурсів того ж таки Інтернету. Слід зазначити, що протягом останнього десятиріччя в його ресурсах з'явилося багато високоякісної інформації, що значною мірою нівелює критичне ставлення до неї і потребує серйозної організації його використання [4, с.66-68].

До того ж, корисна інформація прихована величезними обсягами низькоякісної або ж і просто шкідливої інформації. Сучасний користувач, як правило, через брак часу за допомогою пошукових систем «знаходить щось», що в більшості випадків лише певною мірою задовольняє запити. Таким чином, у більшості випадків можна говорити про невисоку ефективність використання інформаційних ресурсів.

Оновлені бібліотеки якраз і можуть стати ефективною ланкою між глобальними масивами електронної інформації та сучасним користувачем. Із урахуванням запитів сучасного користувача бібліотеки можуть відшуковувати суспільно значущу інформацію, комплектувати нею свої фонди, готувати її до ефективного використання й успішно задовольняти існуючі запити. Таким чином, професіонали – інформаційні працівники – успішно працюватимуть із масивами електронної інформації, а професіонали в економічних структурах, органах державної влади, у науці тощо зможуть продуктивно використовувати найновішу інформацію.

Сучасна парадигма бібліотечного обслуговування ґрунтується не тільки на використанні фонду документів конкретної бібліотеки. Вона передбачає також використання принципово нових можливостей доступу до інформації незалежно від часу й місцезнаходження як документа, так і користувача. Для задоволення інформаційних, освітніх, культурних потреб своїх користувачів бібліотека сьогодні робить доступними не тільки документовані знання, інформацію, що зберігаються в її фондах або на жорстких дисках її серверів. Вона виходить за свої фізичні кордони, переходить з реального простору у віртуальний. З одного боку, вона пропонує доступ до інформаційних ресурсів, що належать іншим суб'єктам інформаційного простору, у тому числі представленим у мережі Інтернет. З другого – створює електронні інформаційні ресурси (бази даних, колекції оцифрованих документів, веб-сайти та веб-портали), що перебувають за її фізичними стінами. Нарешті, бібліотека надає віртуальні послуги з пошуку інформації та необхідних знань. Умовно кажучи,

сучасна бібліотека стає вузловим центром, який концентрує та розподіляє інформаційні потоки [2].

Збагачення фондів бібліотек новою інформацією в сучасних умовах є найбільш ефективним тоді, коли інформаційні співробітники бібліотек координують цей процес з інтересами корпоративних користувачів або ж діють за їхньою ініціативою та знаходять можливості для спеціалізації в інтегрованих бібліотечних об'єднаннях.

Нові форми взаємовідносин сучасної бібліотеки та обслуговуваних нею соціальних структур уже сьогодні активно проявляються у відносинах провідних бібліотечних установ з управлінськими структурами, політичними організаціями тощо. Розгляд сучасних бібліотек під кутом зору їх використання насамперед як центрів інформаційного забезпечення соціальних інформаційних баз обумовлює необхідність певних методологічних висновків:

1) від бібліотечних працівників у сучасних умовах дедалі більшою мірою вимагається вивчення не лише запитів читацького контингенту, але й корпоративних замовників на інформаційні ресурси бібліотек, формування реального уявлення про базові масиви необхідної для їхньої діяльності інформації, відповідне її комплектування;

2) зростаючі високими темпами масиви продукованої людством інформації обумовлюють необхідність організації їх ефективного освоєння через кооперацію бібліотечних установ, що сприятиме поповненню фондів новим якісним ресурсом, відповідно, інформаційній насиченості баз, забезпеченню можливостей комплектування й обслуговування всіх категорій користувачів;

3) реалії сьогодення потребують активізації бібліотечних фахівців у відносинах із замовниками: удосконалення асортименту інших послуг у сфері інформаційного забезпечення, розвитку реклами сучасних бібліотечних можливостей [4, с.13-15].

Таким чином, майбутнє бібліотеки значною мірою пов'язане з необхідністю соціальної активізації її працівників, утвердження в новій ролі, що відповідає запитам сьогодення. Перспективи трансформації бібліотечної сфери в систему сучасних інформаційних центрів є важливою в загально-суспільному вимірі як невід'ємна складова вітчизняного інформаційного простору, що має ефективно впливати на його якісні параметри. Брак

відповідної якості особливо спостерігався на етапі виходу з дуже відчутного для українського суспільства етапу світової економічної кризи.

Освоєння бібліотечними установами електронних інформаційних технологій, комп'ютеризація бібліотечної системи дає змогу набагато якісніше вдосконалити інформаційний ресурс цих комунікацій, підвищити ефективність інформаційного забезпечення суспільної діяльності. Потенційно вони дають найбільшу можливість з усіх відомих у суспільній практиці людства для доступу до інформаційних ресурсів прикладного значення, мають можливість забезпечення ефективного зворотного зв'язку між інформаційними центрами та соціальними структурами, які вони обслуговують.

Розвиток соціальних інформаційних комунікацій і нерозривно пов'язаних з ними соціальних інформаційних баз сучасного суспільства створює нові, якісно вищі від усіх відомих до сьогодні людству умови для консолідації суспільства, забезпечення його належної життєздатності, створює можливості для успішної діяльності в системі міжнародного співробітництва. Сьогодні в бібліотекознавчій теорії вже зафіксований той факт, що «глобальна інформатизація висунула бібліотеки в ряд найважливіших, з погляду задоволення соціальних потреб суспільства, інститутів формування та поширення інформаційних ресурсів», що «в майбутньому бібліотеки мають активізувати розвиток інформаційних функцій, стати універсальними інформаційними центрами», забезпечувати «вільний і необмежений доступ до інформації всім членам суспільства», що «роль бібліотек у виробничій, науковій, освітній ділянках, у розвитку демократії та ринкових відносин посилюється» [2, с.174-175]. Сьогодні вже недостатньо зводити роль наукової роботи в бібліотечних закладах до «теоретичного осмислення процесів інформатизації книгозбірень», а організаційні заходи – до розширених засідань та семінарів зацікавлених тією чи іншою мірою сторін. Ця робота стає важливою складовою розвитку інформаційних процесів в Україні.

При розгляді перспектив розвитку бібліотечної діяльності в умовах інформатизації вітчизняного суспільства, відповідно до зростаючої суспільної ролі, можна прогнозувати також і еволюцію іміджу бібліотечного фахівця, за аналогією з відповідним процесом, що відбувається в передових країнах світу. При цьому доцільно зауважити, що цей прогноз відбиває лише наявну тенденцію в суспільних перетвореннях. Реальний імідж бібліотечного

працівника в сучасному суспільстві змінюватиметься відповідно до його реального внеску в загальносуспільну діяльність.

Перетворення, що відбуваються в бібліотечній сфері, зачіпають не тільки технологічні зміни, а й спосіб мислення бібліотечних працівників, які знайшли в собі сили зрозуміти і прийняти даний час і оновитися самим. Реалії сьогодення висувають нові професійні вимоги до бібліотекаря. Він має орієнтуватися в актуальних проблемах розвитку суспільства, чітко уявляти сучасні інформаційні запити основних груп користувачів, досконало оперувати всіма технікотехнологічними засобами обробки інформації, бути ефективним навігатором у глобальних інформаційних ресурсах, відповідно до запитів здійснювати їх поглиблений змістовний аналіз, кваліфіковано структурувати інформацію фондів, вичерпно інформувати про неї, вводити в суспільний обіг, забезпечувати ефективно її використання.

Стратегія комплектування сучасних бібліотек, як центрів інформаційного забезпечення, має враховувати нинішню загальну тенденцію до збільшення кількості дистанційних користувачів і значного урізноманітнення їхніх запитів. Тому вона має передбачати наявність кооперативних зв'язків з іншими бібліотеками і враховувати таку кооперацію у плануванні поповнення фондів.

Таким чином, еволюція бібліотечних установ у напрямі до перетворення в сучасні інформаційні центри дає можливість розглядати їх ресурси як інформацію для змістовного наповнення множини соціальних інформаційних баз, що забезпечують існування й розвиток системи соціальних структур суспільства.

Бібліографія

1. Гарагуля С. Бібліотеки в інформаційному суспільстві: орієнтація на користувача // Бібл. вісн. 2014. № 6. С. 17-23.
2. Горючий В.М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства. К., 2005. 383 с.
3. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горючий та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. К., 2011. 235 с.
4. Копанєва В. О. Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету: моногр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. К., 2009. 198 с.

Надійшло до редколегії 30.09.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Іващенко О.В.

І. О. Петрова

(Київ)

ДЕРЖАВНІ ПОСЛУГИ В УКРАЇНІ: ДОЦІЛЬНІСТЬ ПАПЕРОВОГО ЧИ ЦИФРОВОГО ФОРМАТІВ

Розглядається співвідношення паперового та електронного формату надання державних адміністративних послуг в сучасній Україні.

Ключові слова: державна послуга, адміністративна послуга, цифровізація, портал «Дія», паперовий формат, цифровий формат, безпаперовий документообіг, центр надання адміністративних послуг.

The ratio of paper and electronic format of providing state administrative services in modern Ukraine is considered.

Key words: state service, administrative service, digitalization, Diya portal, paper format, digital format, paperless document flow, center for providing administrative services.

Впровадження електронного уряду стає актуальною темою для України у першому десятиріччі ХХІ ст. Державний сектор, базуючись на принципах відкритості, прозорості, доступності, оперативності, активно впроваджує в поточну діяльність новий канал комунікації з громадянами, бізнесом – офіційний сайт. В цей період акцент робиться на публічності інформації про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування. Також популярності набувають електронні звернення громадян.

Використання електронного формату надання адміністративних послуг поступово, але достатньо системно, починає конкурувати з традиційним, паперовим форматом, особливо в частині роботи зі зверненнями громадян. З 2015 року [3] електронні звернення набувають офіційного статусу, до того ж українському суспільству був запропонований новий тип звернень до органів державної влади та місцевого самоврядування – електронна петиція.

Паперовий формат надання державних адміністративних послуг зазнає модернізації після прийняття Закону України «Про адміністративні послуги» [2], на виконання якого починають створювати нові Центри надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП). Основне завдання ЦНАПів – виключити з процесу надання державних адміністративних послуг можливості

маніпулювання, корупції, хабарництва, зайвого бюрократизму з боку посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування – майже було досягнуто. Взаємодія в наданні адміністративних послуг зосередилась на адміністраторі ЦНАПу та суб'єкті надання адміністративних послуг. Проте, компетентність та кваліфікованість адміністраторів потребує системного підвищення. В іншому випадку це призводить до затягування видачі необхідних документів, до помилок під час оформлення документів тощо.

ЦНАПи зосереджені на наданні державних послуг, які встановлюються чинним законодавством. Перелік цих адміністративних послуг визначається органом, який прийняв рішення про утворення ЦНАПу [2]. Зазвичай меню послуг складається з таких напрямів: безпека життєдіяльності та охорона праці; будівництво, нерухомість та реклама; виробництво та обіг окремих видів продукції; громадянство та імміграція; земля та екологія; зовнішньоекономічна діяльність; освіта, спорт та охорона культурної спадщини; природні ресурси; реєстрація бізнесу, громадських формувань та релігійних організацій; соціальний захист; теплова енергія та водопостачання; транспорт. Зазначимо, що ЦНАПи надають громадянам можливість онлайн подати запити і/або простежити за розглядом власного подання.

Діяльність ЦНАПів, спрямована на прийняття запитів від фізичних та юридичних осіб, вирішення цих запитів, оформлення та видачу відповідних документів, є поєднанням паперового та електронного форматів надання адміністративних послуг. На наш погляд, цьому поєднанню притаманна певна гармонійність. Недоліки можуть бути викликані певною некваліфікованістю адміністраторів, відсутністю в них фахової освіти та недостатньо сформованою культурою документування управлінської інформації та роботи з документами незалежно від формату їх носія. На жаль, і сьогодні можна спостерігати тенденцію, що для створення документа та його опрацювання достатньо вміти читати, писати та знати основи роботи на ПК. Популяризація спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», саме її документознавчого аспекту, є нагальним питанням.

У 2021 році Міністерство цифрової трансформації України запустило ЦНАП нової формації – Центри Дія. Цей проєкт спрямований на розширення мережі ЦНАП, розподілення коштів між громадами, наближення якісних адміністративних послуг для громадян, створення додаткових робочих місць в громадах [1]. Головне, цей проєкт реалізовує режим paperless.

Під час промови на Всеукраїнському форумі «Україна 30. Цифровізація» Віце-прем'єр-міністр – Міністр цифрової трансформації Михайло Федоров відзначив: «Усі бюрократичні проблеми з папірцями, довідками та чергами виникають тому, що державні органи не вміють обмінюватися даними між собою. Ефективна держава не може розвиватися у кількох системах координат одночасно – паперовій і цифровій. Для нас є важливим, щоб електронний обмін даними став першочерговим» [5]. Через два місяці Верховною Радою України приймається Закон України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» [4]. Законодавчо оформлюється перехід держави на безпаперовий документообіг.

На сьогодні платформа «Дія» є дієвим, зручним засобом отримання державних послуг. Підтвердженням цього стало здійснення процесу реєстрації внутрішньо переміщених осіб та надання довідок ВПО в електронному форматі. Кількість таких осіб значно збільшилась у березні та квітні 2022 року, внаслідок повномасштабного вторгнення росії та окупації північно-східних, південно-східних, південних територій України. Розгублені громадяни України, майже кожний з посттравматичним стресовим розладом, виїжджаючи в більш безпечні регіони України, завдяки Дії змогли оформити свій новий соціальний статус та допомогу, уникаючи черг, додаткових психологічних стресів та отримуючи необхідний результат. Проте, незважаючи на наявність Дії, спостерігається недостатній рівень обміну даними між державними органами, про що зазначав раніше міністр М. Федоров.

На наш погляд, це пов'язано, по-перше, з тим, що Дія позиціонується як технічний модератор. Проблеми, які виникають з поданням запитів та отриманням державних послуг, розглядаються Дією тільки з точки зору технічних вимог й одночасно переадресуються до інших органів державної влади та місцевого самоврядування, наприклад, Управління з питань соціального захисту конкретної адміністративно-територіальної одиниці. А отже, цифровий вектор майже одразу переходить до традиційного, паперового, що закінчується створенням та наданням громадянину довідки на паперовому носії.

Безпаперовий документообіг в органах влади, установах, на підприємствах України, безумовно, майбутнє, яке має втілитись в життя у всіх сферах діяльності нашої держави. Це нова філософія, нові компетентності, нова професійна культура та підготовка, яку, необхідно реалізувати в межах спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Але, на наш

погляд, ефективність режиму paperless має забезпечуватися на підставі аналізу принципів, методів, в тому числі й недоліків паперового документообігу, а також з урахуванням несподіваного виникнення енергетичної небезпеки.

Бібліографія

1. Міністерство та Комітет цифрової трансформації України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://thedigital.gov.ua/news/u-2021-rotsi-mintsifraplanue-zapustiti-tsnar-novoi-formatsii-tsentri-diya> (дата звернення: 26.09.2022).
2. Про адміністративні послуги: Закон України від 06 вер. 2012 року № 5203-VI: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення: 27.09.2022).
3. Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції»: Закон України від 02 лип. 2015 року № 577-VIII: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/577-viii> (дата звернення: 26.09.2022).
4. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг: Закон України від 15 лип. 2021 року № 1689-IX: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text> (дата звернення: 27.09.2022).
5. Цифровізація – це поступове перетворення усіх державних послуг на зручні онлайн-сервіси: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.rv.gov.ua/news/cifrovizaciya-ce-postupove-peretvorennya-usih-derzhavnih-poslug-na-zruchni-onlajn-servisi> (дата звернення: 27.09.2022).

Надійшло до редколегії 20.10.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Прокоф'євою К.А.

УДК 002.1:651.4\9+349.2

М. К. Голодюк, Н. О. Сердечна, А. В. Серeda
(Дніпро)

ТРУДОВИЙ ДОГОВІР ТА КОНТРАКТ У РІЧИЩІ СУЧАСНИХ НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ ПРО ПРАЦЮ В УКРАЇНІ

Розглядається правове поле кадрового діловодства в Україні: від Кодексу законів про працю до правил внутрішнього трудового розпорядку в кожній організації.

Ключові слова: трудовий договір, контракт, правове регулювання праці, кадрові документи, кадрове діловодство.

The legal field of personnel administration in Ukraine is considered: from the Code of Labor Laws to the rules of internal labor procedures in each organization.

Key words: employment contract, contract, legal regulation of labor, personnel documents, personnel records.

В умовах сучасної економіки основою правового регулювання праці стали індивідуально-договірний і колективно-договірний методи. Вони найбільше відповідають суті сучасних трудових відносин. КЗпП України виділяє поняття «колективний договір», «трудоий договір» і «контракт».

Колективний договір укладається на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, які використовують найману працю і мають права юридичної особи. Відповідно до статті 12 КЗпП, колективний договір укладається між власником або уповноваженим ним органом (особою), з однієї сторони, та первинними профспілковими організаціями, а в разі їх відсутності – представниками, обраними на загальних зборах працівників або уповноважених ними органів, з іншої сторони [3, с.9].

У колективному договорі встановлюються зобов'язання сторін із регулювання виробничих, трудових, соціально-економічних відносин, зокрема: зміни в організації праці, забезпечення продуктивної зайнятості, нормування й оплата праці, встановлення розмірів заробітної плати, надбавок, премій, компенсацій, пільг, умови й охорона праці, забезпечення житлово-побутового, культурного, медичного обслуговування, організації оздоровлення й відпочинку працівників та інші. Колективний договір може передбачати додаткові, порівняно з чинним законодавством гарантії. Забороняється включати до колективних договорів умови, які погіршують становище працівників, порівняно з чинним законодавством [3, с.10]. Такі умови є недійсними.

Колективний договір вступає в силу із дня його підписання або із дня, вказаного у ньому. Положення колективного договору розповсюджуються на усіх працівників підприємства, установи, організації незалежно від членства у профспілці, і є обов'язковими як для власника або уповноваженого ним органу, так і для працівників. Зміни і доповнення до колективного договору протягом терміну його дії можуть вноситися тільки за згодою сторін у порядку, передбаченому колективним договором. Після закінчення терміну дії колективний договір продовжує діяти, поки сторони не укладуть новий або переглянуть чинний, якщо інше не передбачено договором. Колективний договір зберігає дію у випадку зміни складу, структури, найменування уповноваженого власником органу, від імені якого він укладений.

Згідно зі статтею 21 КЗпП, трудовий договір є угодою між працівником і власником підприємства, установи, організації (уповноваженим ним органом)

або фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену угодою, з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку, а власник підприємства, установи, організації або фізична особа зобов'язується виплачувати працівнику заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором та угодою сторін [3, с.13]. Трудовий договір – це вольовий двосторонній акт спрямований на виникнення взаємних трудових прав і обов'язків. Однією стороною всіх видів трудових договорів незмінно виступає громадянин, який реалізує своє право на працю шляхом укладання договору (ст.2 КЗпП) та отримує статус працівника. Договір вважається укладеним з моменту досягнення згоди між його сторонами за всіма умовами, що мають істотне значення. Завдяки укладанню трудового договору створюються об'єктивні умови для правового забезпечення трудових відносин. Ці відносини працівника та роботодавця, за яких би підстав вони не виникали, завжди існують у формі трудового договору.

Відповідно до Конституції України і статті 22 КЗпП України, не допускається будь-яке пряме або опосередковане обмеження прав або встановлення переваг при укладанні, зміні та припиненні трудового договору залежно від походження, соціального і майнового становища, расової і національної належності, статі, мови, політичних поглядів, членства у професійній спілці або іншому об'єднанні громадян, роду і характеру занять, місця проживання [3, с.14]. Необґрунтована відмова у прийнятті на роботу, а отже, і в укладанні трудового договору, заборонена (ч.1 ст.22 КЗпП України).

Зміст трудового договору становлять права й обов'язки, які виникають у сторін внаслідок договору і які достатні для функціонування трудових правовідносин. Умови трудового договору поділяються на безпосередні, які встановлюються угодою сторін, та похідні, які містяться у законодавстві (про охорону праці, дисциплінарну та матеріальну відповідальність тощо) і не можуть змінюватися угодою сторін (якщо інше не передбачено законодавством) [1, с.14]. Похідні умови є обов'язковими для виконання. Безпосередні умови поділяються на необхідні (конститутивні) і додаткові (факультативні). Необхідні умови – це такі, за відсутності яких трудовий договір не може вважатися укладеним і не можуть реально виникнути трудові правовідносини. До них належать: місце роботи; сутність роботи, або трудова функція (коло обов'язків, що доручаються працівнику для виконання; посада,

спеціальність, кваліфікація, професія); час початку роботи, оплата праці. Додаткові умови конкретизують обов'язки сторін (наприклад, умови про випробування, про перепідготовку, підвищення кваліфікації, режим робочого часу і відпочинку, про нерозголошення комерційної таємниці тощо).

Трудовий договір може бути:

- 1) безстроковим, що укладається на невизначений термін;
- 2) на визначений термін, встановлений за угодою сторін;
- 3) укладеним на час виконання певної роботи.

Строковий трудовий договір укладається у випадках, коли трудові відносини не можуть бути встановлені на невизначений термін з урахуванням характеру роботи, або умов її виконання, або інтересів працівника та в інших випадках, передбачених законодавством [3, с.15]. Строковий характер має контрактна форма трудового договору. Через укладання контракту реалізується на практиці індивідуально-договірний метод регулювання праці. Він дає можливість більш раціонально регулювати чисельність та якісний склад персоналу, поліпшувати структуру зайнятості, за потреби додатково залучати кваліфікованих працівників зі сторони, підвищувати рівень відповідальності працівників.

Контрактна форма трудового договору допускається тільки у випадках, передбачених законами України. Загальною правовою підставою для її застосування є частина 3 статті 21 КЗпП України, де дається визначення контракту як особливої форми трудового договору, в якому термін його дії, права, обов'язки і відповідальність сторін (у тому числі матеріальна), умови матеріального забезпечення й організації праці, умови розірвання договору (в тому числі дострокового) можуть встановлюватися угодою сторін [3, с.13]. Особливостями контракту є його спеціальне цільове призначення як регулятора трудових відносин, письмова форма, строковий характер і сфера застосування, що визначається законами України.

Одним із перших нормативно-правових актів, що дозволив застосовувати контрактну форму трудового договору, є Закон України «Про підприємства в Україні» [2], стаття 16 якого передбачає, що при наймі (призначенні) власником або уповноваженим ним органом керівника підприємства на посаду з ним укладається контракт. Декретом Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1992 р. №8 «Про управління майном, що перебуває у державній власності» на міністерства та інші органи державної виконавчої влади покладено обов'язок

укладати контракти з керівниками. На виконання вимог цього Декрету Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову від 19 березня 1993 р. №203 «Про застосування контрактної форми трудового договору з керівником підприємства, що перебуває у державній власності» [5]. Цією постановою затверджено Положення про порядок укладання контракту з керівником державного підприємства.

Сьогодні в Україні діє понад п'ятдесят нормативних актів, якими передбачається укладання контрактів з певними категоріями працівників. До актів законодавства, які дозволяють застосування контрактної форми трудового договору, належать закони України «Про освіту» (ст.ст. 15, 49), «Про товарну біржу» (ст. 2), «Про споживчу кооперацію» (ст. 14) та інші. Але вони тільки визначають категорії працівників, а не роз'яснюють механізму застосування контракту. Це призводить до порушень чинного трудового законодавства.

З метою їх усунення Кабінет Міністрів України 19 березня 1994 року прийняв Постанову №170 «Про впорядкування застосування контрактної форми трудового договору» [4]. Нею затверджено Положення про порядок укладання контрактів при прийнятті (наймі) на роботу працівників (далі – Положення). Відповідно до пункту 3 Положення, прийняття на роботу працівників шляхом укладання з ними контракту власником (уповноваженим органом) або громадянином може здійснюватися тільки у випадках, передбачених законами України.

19 січня 1995 року стаття 23 КЗпП України була доповнена частиною 2, в якій вказуються умови укладання строкового трудового договору. [3, с.14]. Пленум Верховного суду України в Постанові №18 від 26 жовтня 1995 року «Про внесення змін і доповнень до Постанови Пленуму Верховного суду №9 від 6 листопада 1992 року «Про практику розгляду судами трудових спорів» у пункті 2 підкреслив, що відсутність зазначених умов (ч.2 ст.23 КЗпП України) у строковому договорі є підставою для визнання його недійсним у частині визначення терміну [1, с.137]. У таких випадках трудовий договір вважається укладеним на невизначений термін. Тобто Пленум Верховного суду зазначив, що трудовий контракт необхідно вважати особливим видом трудового договору, однією з особливостей якого є строковий характер.

Контракт може укладатися на конкретний термін або на час виконання певної роботи. Після закінчення терміну дії контракту він може бути продовжений, переукладений на новий термін або розірваний. У контракті

можуть визначатися додаткові, крім встановлених чинним законодавством, підстави його розірвання. Контракт повинен передбачати зобов'язання роботодавця про відшкодування морального і матеріального збитку, заподіяного працівнику у разі дострокового розірвання контракту. Укладання трудових контрактів повинно здійснюватися з дотриманням встановленого порядку і форми. Відповідно до статті 24 КЗпП України та пункту 7 Положення, контракт укладається у письмовій формі та підписується роботодавцем і працівником, якого приймають на роботу.

Контракт має переваги перед трудовим договором. Вони полягають у тому, що контракт дозволяє:

1) максимально індивідуалізувати кожну конкретну угоду про працю;

2) детально регламентувати права й обов'язки сторін, їх відповідальність, режим праці та відпочинку, соціально-побутові умови, форму й розмір винагороди за роботу, порядок розв'язання спорів та інші додаткові умови (наприклад, про виплату додаткової допомоги при звільненні, про надання працівнику спеціальних пільг і компенсацій при заподіянні шкоди тощо). Порівняно з традиційним трудовим договором контракт охоплює більш широке коло правовідносин, адекватних сучасній економіці. Він укладається з метою максимального використання індивідуальних особливостей працівника, створення додаткових стимулів для високопродуктивної праці, врахування інтересів виробництва і підвищення взаємної відповідальності сторін.

Узагальнюючи розглянуті питання законодавчого і нормативно-правового регулювання сфери управління персоналом і, відповідно, кадрового діловодства, варто визначити, що нормативна база регулювання трудових відносин має складну багаторівневу структуру. Серед документів, які її складають, можна виділити:

1) за юридичною силою:

- закони;
- підзаконні акти (постанови, накази вищих органів влади);
- нормативні документи організацій, складені на їх основі (правила, положення, інструкції);

2) за сферою дії:

- загального характеру;
- спеціалізовані (галузеві);

3) за характером змісту:

- присвячені трудовим відносинам повністю;
- присвячені трудовим відносинам частково, в межах окремих статей, положень, аспектів.

Отже, рівень спеціалізації документів збільшується у напрямі від вищого рівня – законів – до нижчого – постанов, наказів, нормативних документів окремих організацій. Закони встановлюють загальні норми, визначають коло правовідносин. Підзаконні акти регулюють конкретні питання. Цим пояснюється їх різноманітність. Постановами і наказами вищих державних органів затверджуються типові форми, положення, інструкції, на основі яких організації створюють власні нормативні документи. Таким чином відбувається деталізація, конкретизація загальних правових норм у сфері трудового законодавства.

Система правового регулювання трудових відносин зазнає постійних змін. Вони обумовлені перетвореннями в житті суспільства, потребами впорядкування та деталізації правових норм. Зміни в законодавстві формують рівні правового поля кадрового діловодства: від Кодексу законів про працю до правил внутрішнього трудового розпорядку в кожній організації. Кадрове діловодство відображає як рівень правового регулювання у сфері трудових відносин, так і загальний рівень правової культури в суспільстві.

Бібліографія

1. Пашутинський Є.К. Укладання трудового договору (Кадри підприємства). К., 2004. 164 с.
2. Україна. Верховна Рада. Про підприємства в Україні: Закон // Відомості Верховної Ради України. 1991. №24. Ст. 272.
3. Україна. Закони. Кодекс законів про працю України: Офіційне видання. К., 2008. 170 с.
4. Україна. Кабінет Міністрів України. Про впорядкування застосування контрактної форми трудового договору: Постанова // Звід постанов Кабінету Міністрів України: Зібрання законодавства України. Серія 2. – К., 1999. № 1. Ст. 254.
5. Україна. Кабінет Міністрів України. Про застосування контрактної форми трудового договору з керівником підприємства, що є у державній власності: Постанова // Звід постанов Кабінету Міністрів України: Зібрання законодавства України. Сер. 2. 1998. № 4-6. Ст.240.

Надійшло до редколегії 31.03.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Решетіловою О.М.

Н. Г. Мосюкова

(Дніпро)

РИМО-КАТОЛИЦЬКЕ ДУХОВЕНСТВО В УМОВАХ АНТИРЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ СРСР У 20-ТІ РОКИ ХХ СТОРІЧЧЯ

Проаналізовано становище, в якому опинилося римо-католицьке духовенство після встановлення на українських землях радянської влади, методи тиску з боку більшовиків щодо цієї категорії населення, а також результати проведення вказаної політики.

Ключові слова: Римо-Католицька Церква, священник, радянська влада, репресії.

It was analyzed the situation of the Roman Catholic clergy after the establishment of Soviet power in Ukrainian lands, methods of pressure from the Bolsheviks on this category of the population, as well as the results of this policy.

Key words: Roman Catholic Church, priest, Soviet power, repressions.

Україна – поліконфесійна держава і однією зі складових її релігійного життя є католицизм. В радянські часи Римо-Католицька Церква зазнала жорстких репресій, а доля духовенства цієї конфесії була трагічною.

Тему репресій проти РКЦ у міжвоєнний період висвітлювали як вітчизняні, так й іноземні вчені, серед них – Г. Стронський [26], Н. Рубльова [24], Р. Дзвонковський [31], Д. Сула [32], В. Ганзуленко [3], Н. Ковалець [17], М. Шитюк [30] та інші.

В даному дослідженні були використані документи, що зберігаються в архівах Києва та Дніпра, а також публікації того часу в газеті «Звезда». Вони дозволили доповнити накопичені знання щодо умов, в яких опинилося римо-католицьке духовенство у 20-ті роки ХХ сторіччя.

Комуністична влада, яку було встановлено на українських землях на початку 20-их років ХХ сторіччя, вкрай негативно ставилася до релігії. Особливу ненависть у більшовиків викликало духовенство. Воно знаходилося під пильним наглядом держави, а організація обліку служителів релігійних культів була окремим пунктом плану робіт Катеринославського губернського відділу управління, анкети щодо священників надавалися в Губліквідком та Губвідділ ДПУ [5, арк.56зв., 248зв.]. Анкета містила широке коло питань, серед

яких: де були і що робили до революції, на 01.01.1918 року, в часи Петлюри, Денікіна; чи володієте землею; ваше ставлення до баптистських та євангельських службовців культу та інші. Деякі «респонденти» додавали: «Визнаю “законодательность” радянської влади» [6, арк.1-19].

Священники були позбавлені виборчих прав. Так, у списку громадян призовного віку, що позбавлені виборчого права, серед причин позбавлення є і «службовець релігійного культу» [8, арк.207-211]. Відновити виборчі права деяким з них могли, наприклад, за умови «більш як п'ятирічного стажу громадсько-корисної праці» та якщо людина була службовцем релігійного культу «на протязі незначного часу» [7, арк.63зв.]. Іншим – «за відсутності належних мотивів і законних підстав» [7, арк.37зв.] – відмовляли.

Духовенство було позбавлено не тільки виборчих прав, але і права отримувати продуктові картки, лікарське обслуговування..., вимушено було сплачувати податки, які в кілька десятків раз перевищували виплати інших мешканців... [31, с.72].

Ці та інші методи тиску змушували православних священників відмовлятися від сану. Дехто з них опинявся у скрутному матеріальному становищі, через це також були «частичные уходы от своей профессии» [11, арк.6]. Т. Євсєєва в дослідженні щодо православного священства у 20-ті роки ХХ сторіччя зазначає, що «...зречення духовного сану стало практично масовим явищем» [15, с.102].

Іноді загальнодержавні розпорядження на місцях тлумачили по-своєму і ще більше посилювали тиск на духовенство. Так, у 1926 році до Дніпропетровського окрадмінвіддіу надійшов документ НКВС УСРР про «...не цілком правильне тлумачення мети роботи по обліку службовців культів» [9, арк.1]. Йшлося про те, що певні адмінвідділи вимагали від служителів культу, які обслуговували декілька релігійних об'єднань, наступне: «...зняття з обліку та взяття на нього при кожному відвідуванні цих об'єднань...»; виконання правил обліку, коли священник виїжджає не по справах культу; з'являтися на облік навіть тоді, коли службовець культу не виїжджає за межі району [9, арк.1]. НКВС пояснив місцевій владі, що робота по обліку здійснюється лише з метою «...арифметичного підрахування кількості службовців культу та стеження за їх пересуваннями» [9, арк.1]. В документі НКВС також зазначалося, що «...службовців культу можна знімати з обліку лише в двох випадках: коли він сам відмовиться від сану (зрікається) і коли він помре. Поза

цими двома випадками кожен службовець обов'язково мусить бути на облікові хоч він і не служить в громаді» [9, арк.6].

Особливе занепокоєння влади викликало римо-католицьке духовенство, яке вона називала «...руководителями реакционно-шовинистической группы Полькругов» [10, арк.161]. Керівництво держави знало про величезний вплив ксьондзів на вірян. Про це говорилося в доповідній записці ДПУ УСРР для ЦК КП(б)У про роботу серед римо-католицького духовенства і польського населення [14, с.108], у звіті Центральної комісії у справах національних меншин при ВУЦВК, де зазначалося, що цей вплив воно використовувало «проти радянської влади» [16, с.121].

Дослідниця історії Римо-Католицької Церкви в Україні Наталія Рубльова підкреслила, що «...коло обов'язків ксьондза не обмежувалося суто пастирськими функціями і досить часто він був лідером не тільки у своїй парафії, але й у всьому селі, а його садиба перетворювалась на центр громадського і культурного життя» [23]. О. Городецький зазначає, що «...польські священики Південної України, особливо у першій половині 20-х років, щорічно створювали нові релігійні гуртки і збільшували чисельність уже діючих в основному за рахунок польської молоді, зокрема дівчат» [4, с.15], а ще «...владні структури не бажали змиритися з тим, що римсько-католицьке духовенство й паства підкорялися папському престолові» [24, с.235].

На початку 1925 року в Україні було 60 духовних осіб РКЦ, переважна їх більшість – люди молодого і зрілого віку (старші за 60 років лише 4 особи) [28, арк.1]. Вони користувалися неабияким авторитетом і зберегли його, а також «...організаційну єдність, – як зазначено в документі Катеринославського окружкому, – на відміну від православ'я» [12, арк.234].

До 1927 року кількість римо-католицького духовенства збільшилася і на 1 травня того ж року складала «128 ксьондзів, в тому числі у ... Дніпропетровській окрузі – 2» [23]. Священників цієї конфесії пов'язували з Польщею (це підтверджують документи, що зберігаються у Дніпропетровському архіві [12, арк.234; 10, арк.161], а також зазначають дослідники РКЦ в Україні, наприклад, Д. Сула [32], Н. Рубльова [24, с.235] та інші), що також було для них «обтяжуючою обставиною».

Той факт, що, відповідаючи на питання про ставлення до радянської влади, більшість священників (53 із 60) відповіли: «позитивно» і тільки 7 висловила «байдужливе ставлення» (відповідь «негативно» взагалі не була

передбачена), а на питання щодо ставлення до комуністичної партії 37 ксьондзів відповіли: «байдужливо» і 23 – «позитивно» (відповідь «негативно» також не передбачалася) [28, арк.4], не став для керівництва УСРР приводом для припинення боротьби проти католицького духовенства. Методи застосовували різні, серед них: ретельний нагляд, фізичний і психологічний тиск, коли «...агенти ДПУ змушували священників підписувати різноманітні заяви, в яких вони виступали на боці радянської влади» [27, с.132], шантаж [31, с.75; 24, с.240]. Г. Стронський пише, що «...в органах ДПУ – НКВС діяв спеціальний підрозділ, який наглядав за католицьким духовенством. У центрі його уваги була обробка окремих священників, пошуки нестійких людей, схиляння їх до співпраці, збір “компромату”» [26, с.18].

Влада всіма силами намагалася дискредитувати католицьких священників, звинувачуючи їх у «...насиллі, привласнюванні грошей парафіян, крадіжках, хабарництві» [27, с.131], у пияцтві, хуліганстві; розпускала чутки про співпрацю ксьондзів з ДПУ [31, с.73]; виставляла священника в образі експлуататора [3, с.63]; говорила про необхідність довести «...всю лживість и несоответствие костелов и обслуживающих их пасторов с теми требованиями, корорые они должны исполнять ..., реакционно – извращенную сердцевину польских костелов и их духовенства» [10, арк.162]. Непоступливих ксьондзів могли заарештувати. Так, в середині 1920-их років в СРСР відбувалися судові процеси над католицькими священниками. Місцева преса (зокрема у Катеринославі) також надавала інформацію про ці судилища. Наприклад, у квітні 1925 року на шпальтах газети «Звезда» висвітлювався хід судових процесів у Ленінграді – над ксьондзом Уссасом [13, с.2] та в Одесі – над групою католицьких священників [20, с.2]. Н. Рубльова зазначає, що «...у 1926 році арешти ксьондзів почастишали» [25, с.44].

Влада мала на меті посварити священників між собою; сприяти зменшенню поваги до них з боку парафіян, падінню авторитету ксьондзів; посіяти розбрат між кліром і паствою [32; 25, с.43]. Для цього використовували різні чинники, в тому числі і національний. Так, в Дніпропетровську намагалися спровокувати конфлікт на національному ґрунті (в західних регіонах України така схема «не працювала», бо переважна більшість і кліру, і вірян були поляками) між священником М. Вольфом, який за походженням був німцем і парафіянами – поляками. Настоятель нібито «перешкоджав

ініціативній групі відкрити польську школу та всупереч цьому організував підпільну школу при костелі з релігійним навчанням у ній» [29, арк.12, 5].

Попри різноманітність застосованих методів владі не вдалося ані розколоти РКЦ в Україні, ані «...примусити ксьондзів зректися сану ..., як це нерідко траплялося із православним духовенством» [23]. Н. Ковалець, посилаючись на дані НКВС за 1925 рік, також вказує на те, що серед служителів культу, які відмовились від сану, «не було жодного ксьондза» [17, с.105]. Лише Є. Перкович «3 січня 1927 року підписав відкритий лист про зречення від духовного сану і релігії» [17, с.106]. Роман Дзвонковський зазначає, що в усьому СРСР лише шість священників РКЦ відмовилися від сану за період з 1924 до 1936 років [31, с.74]. І хоч М. Шитюк пише про «...завербованих ксьондзів, про листи католицьких священників із закликами припинити агітацію проти радянської влади» [30] (вони дійсно були), слід визнати, що католицьке духовенство більшовикам «зламати» не вдалося.

В кінці 20-их років влада перейшла до більш жорстких дій щодо РКЦ. Арешту ксьондзів, наприклад, Дніпропетровської округи передувала шалена кампанія щодо дискредитації священників взагалі і католицьких зокрема.

Особливу активність в означеному напрямку місцеві газети проявили у січні 1928 року і почали просто 1 січня публікацією уривків з циклу «Ушибленные религией», де писали про безглуздість віри, а про самих вірян як про «ненормальных и сдвинутых» [22, с.2]. Наступна стаття в тій самій газеті «Звезда» була спрямована проти священників Автокефальної Церкви – їх звинувачували у аморальній поведінці, приналежності одного з них до «петлюрівських військ» [1, с.1].

Для цькування католицьких священників місцева влада скористалася досвідом колег із західних регіонів України. 15 січня 1928 року був опублікований лист ініціативної групи римо-католицького духовенства на Поділлі, в якому ксьондзи зазначали, що «...радянська влада дала повну незалежність і свободу католицькій діяльності ..., а частина польського духовенства ... зав'язувала відносини з представниками польської буржуазної держави», заявляли, що «...відмовляються від антирадянських проповідей», погоджуються на зв'язок з Ватиканом «...тільки легальним шляхом, через НКВС» [19, с.5]. Але і цього для влади, принаймні дніпропетровської, було мало. Поряд з означеним листом був коментар, автор якого П. Ветров звинувачував ксьондзів в тому, що вони відмовляються тільки від

«...нездорової критики радянських законів» і підсумовує: «...отже, амбони при костелах ще будуть використовувати проти радянської влади!» [2, с.5].

У висловлюваннях П. Ветрова відсутня елементарна логіка: якщо священники відмовились від «нездорової критики», то залишилася тільки здорова критика, а чим в такому разі незадоволений автор статті? Можливістю будь-якої критики? Підтекст публікації є таким: попри «розкаяння» ксьондзи продовжуватимуть шкодити владі, отже, до них треба застосовувати інші методи. І такі методи широко застосовувались – місцева преса протягом трьох днів друкувала матеріали судилища, яке відбувалося над єпископом Скальським у Москві (його засудили на 10 років ув'язнення) [21, с.1].

У лютому 1928 року вже католики Кам'янського запевняли владу у своїй лояльності і протестували проти «усілякого насильницького втручання ззовні у внутрішні справи першого в світі СРСР» [18, с.5]. Як відомо, це не врятувало ані спільноту, ані ксьондза Я. Розенбаха від репресій, а костел Св. Миколая у Кам'янському від закриття.

У 1929–1930 роках мала місце потужна хвиля арештів католицького духовенства. З метою прискорення «...ліквідації кадрів католицького духовенства» були організовані групові процеси. Ксьондзів звинувачували у контрреволюційній та антирадянській діяльності, шпіонажі [31, с.120].

Серед заарештованих були і настоятелі парафій Св. Йосипа в Дніпропетровську та св. Миколая у Кам'янському – М. Вольф та Я. Розенбах. Вони були ув'язнені і загинули в сталінських таборах.

Таким чином, комуністична влада вважала духовенство однією з найбільш загрозливих для неї груп населення. Особливе занепокоєння більшовиків викликало римо-католицьке духовенство, яке користувалося авторитетом у парафіян і підпорядковувалося Ватикану. Священників цієї конфесії пов'язували з Польщею, що було для них по суті «обтяжуючою обставиною».

В умовах шаленого тиску з боку влади (схиляння до співпраці, шантаж, спроби дискредитувати, посіяти розбрат між кліром та паствою, розколоти РКЦ та ін.) ксьондзи намагалися шляхом деяких поступок, компромісів (але не будь-якою ціною) зберегти римо-католицькі парафії на українських землях.

Попри застосовані методи більшовикам не вдалося «зламати» католицьке духовенство і в кінці 20-их років ХХ сторіччя влада перейшла до більш

жорстких дій щодо РКЦ. В результаті цих дій значна частина ксьондзів була репресована.

Бібліографія

1. Вельмин В. Отцы веселятся // Звезда. 1928. 8 янв.
2. Ветров П. Под новой маской (по поводу заявления ксендзов римско-католической церкви) // Звезда. 1928. 15 янв.
3. Ганзуленко В.П. Римо-Католицька Церква на Півдні України за часів державного атеїзму (кінець 20-х–30-і рр. ХХ ст.) // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Історичне релігієзнавство. Вип. 10. 2014. С. 62-73.
4. Городецький О.В. Національна політика Радянської держави щодо польського населення Півдня України (1921–1929 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Д., 2007. 25 с.
5. ДАДО (Державний архів Дніпропетровської області). Ф. 305. Оп. 1. Спр. 21.
6. ДАДО. Ф. 305. Оп. 1. Спр. 34.
7. ДАДО. Ф. 305. Оп. 1. Спр. 48.
8. ДАДО. Ф. 305. Оп. 1. Спр. 127.
9. ДАДО. Ф. 1407. Оп. 1. Спр. 13.
10. ДАДО. Ф.П. 1. Оп. 1. Спр. 616.
11. ДАДО. Ф.П. 7. Оп. 1. Спр. 163.
12. ДАДО. Ф.П. 7. Оп. 1. Спр. 276.
13. Дело ксендза Уссаса // Звезда. 1925. 16 апр.
14. Доповідна записка ДПУ УСРР для ЦК КП(б)У про роботу серед римо-католицького духовенства і польського населення // Влада і Костьол в радянській Україні, 1919–1937 рр.: Римо-Католицька Церква під репресивним тиском тоталітаризму // З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. 2003. №2 (21). С.108-116.
15. Євсєєва Т.М. Особливості збереження/порушення православним священством вірності пастирському служінню в контексті історії повсякдення (УСРР, 1920-і рр.) // Український історичний журнал. 2012. №4. С.93-103.
16. Єременко Т., Чирко Б., Калакура О. Поляки в Україні // Віче. 1993. №2. С.119-130.
17. Ковалець Н.С. Євген Перкович: силует римсько-католицького священника на тлі державного атеїзму // Український історичний журнал. 1996. №6. С.101-114.
18. Отклики на декларацию ксендзов (постановление общего собрания верующих католиков г. Каменского) // Звезда. 1928. 26 февр.
19. Письмо инициативной группы римско-католического духовенства на Подолии // Звезда. 1928. 15 янв.
20. Процесс ксендзов в Одессе // Звезда. 1925. 17 апр.
21. Процесс польского шпиона епископа Скальского // Звезда. 1928. 27 янв.
22. Решиков Н. «Укатали сивку крутые горки» // Звезда. 1928. 1 янв.

23. Рубльова Н. Ліквідація в Україні ієрархії Римо-Католицької Церкви (1917–1937 рр.): [Електронний ресурс]. Режим доступу: ssu.knu.gov.ua/sbu/doccatalog/document?id=42144 (дата звернення: 09.04.2018).
24. Рубльова Н. Невідома ділянка «антирелігійного фронту»: боротьба владних структур УСРР проти римсько-католицької церкви, 1920-і роки // З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. 1998. №1-2. С. 228-243.
25. Рубльова Н. Передмова / В кн. Влада і Костьол в радянській Україні, 1919-1937 рр.: Римо-Католицька Церква під репресивним тиском тоталітаризму // З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. 2003. №2 (21). С. 17-48.
26. Стронський Г. Приречена на мовчання. Римо-Католицька Церква в Україні в 20-30-і рр. // Людина і світ. 1994. №3-4. С. 17-20.
27. Федоренко П. Політика більшовицької влади щодо Римо-Католицької Церкви у I половині 1920-х років (на прикладі Житомирської дієцезії) // Польські студії №2-3: II та III конкурси ім. Єжи Гедройця. К., 2010. №22. С. 123-140.
28. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО). Ф. 5. Оп. 2. Спр. 213.
29. ЦДАВО. Ф. 24. Оп. 14. Спр. 472.
30. Шитюк М. М. Римо-Католицька Церква в Україні в першій половині ХХ століття: [Електронний ресурс]. Режим доступу: mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/181.pdf (дата звернення: 14.01.2018).
31. Dzwonkowski R. Losy duchowienstwa katolickiego w ZSSR 1917–1939. Martyrologum. Lublin, 1998. – 664 s.
32. Sula D. Kosciol katolicki na Ukrainie w latach 1921–1939: [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://doport.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/10470/09_Shula_Dorota_Kosciol.pdf?sequence=25&isAllowed=y (дата звернення: 21.02.2020). Назва з екрану.

Надійшло до редколегії 31.03.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Савченком С.В.

УДК 35.073.515:346.232(477-25)+002.7

С. В. Савченко, В. К. Виноградова, М. В. Мартиненко
(Дніпро)

**ІМПЕРСЬКА КАНЦЕЛЯРІЯ ЯК «УТІЛЕННЯ ЛОГОСУ»
ТА ЇЇ ТЕМНИЙ ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ:
шкіц до документознавчих студій**

Аналізується Генеральний Регламент, який чітко класифікує весь бюрократично-канцелярський простір свого часу, з метою підпорядкувати його «основам Розуму».

Ключові слова: Генеральний Регламент, канцелярія, мережа канцелярій, канцелярська діяльність, діловодство, історія документознавства.

The General Regulation is analyzed, which clearly classifies the entire bureaucratic-office space of its time, with the aim of subordinating it to the "foundations of Reason".

Key words: General Regulations, office, network of offices, office activity, record keeping, history of document studies.

XVIII століття у Європі було століттям перемоги механістичного світогляду. Абстрактна математика, вступивши в союз із фізикою, перетворилася на експериментальну механіку. Відкривалася можливість не просто пізнавати світ, а втілювати його ідеальні моделі у реальність [3, с.24-49]. Всесвіт уявлявся в образі велетенського механічного годинника, що складається з безлічі шестерень. Під впливом цієї механістичної гармонії формується ідея Російської імперії та артикуються засади імперського законодавства. Відтепер єдиним джерелом права проголошується державний вінценосний законодавець – вершина імперської піраміди, що символічно співвідноситься із законодавцем Всесвіту [12, с.127-151].

У цьому ж дусі приймається і Генеральний Регламент, який чітко класифікує весь бюрократично-канцелярський простір з метою підпорядкувати його «основам Розуму» [4, с.108]. Ідеальна Канцелярія бачилася віддзеркаленням ідеального механістичного Універсуму. Відповідно до уявлень укладача Генерального Регламенту, мережа канцелярій мала покрити всю імперську екумену: від столиці до останньої волості. Всебічна експансія Канцелярії розглядалася як «фізичне розширення» [8] освіченого Самодержця, як форма поширення цивілізації, тому в перспективі в межах імперії не повинно залишатися «некосмізованих» ділянок. Таким чином, Канцелярія в імперії від самого початку була не просто місцем систематизованого документообігу. За словами М.П. Ілюшенко, «діловодство поступово перетворилося з технічного елемента управління на засіб впливу на нього» [5, с.44-45]. На те, що Канцелярія давно вже не обмежується роботою з паперами, звернув увагу імператор Олександр II. Його обурило те, що «державна канцелярія вийшла зі своєї ролі та привласнила собі значення та становище, що їй не належало» [5, с.44]. Звідси – величезне значення секретарів, наділених далеко не секретарськими повноваженнями, а також невідповідність між номіналами чиновницьких рангів та реальними функціями чиновників [13, с.75-80].

Не можна сказати, що ідея цивілізуючої імперської Канцелярії виявилася зовсім невдалою, щонайменше вдалося створювати видимість розумності та впорядкованості, імітувати сенс і значення, іноді за їх повної відсутності. Ворогом ідеалу став «людський чинник»: лінь, злодійство, хабарництво, неформальні корупційні зв'язки, звичка до колишніх приказних порядків, пияцтво, безвідповідальність. Як зазначив Ю.М. Лотман, «...заплутаність законів і загальний дух державного свавілля, що найяскравіше проявився у чиновницькій службі, призвели до того, що російська культура XVIII – початку XIX століття практично не створила образів неупередженого судді, справедливого адміністратора, безкорисливого захисника слабких та пригноблених. Чиновник асоціювався з гачкотвором і хабарником» [6]. На думку В.О. Ключевського, Канцелярія середини XIX століття справляла враження некерованого хаосу: «Цей безперервний паперовий потік, що лився з центру в губернії, наповнював місцеві установи, забирав у них будь-яку можливість обговорювати справи; всі поспішали очищати їх: не виконати справу, а “очистити” папір – ось що стало завданням місцевої адміністрації. Усі цілі соціального порядку звелися до чистого змісту писаного аркуша паперу...» [7]. Імперська Канцелярія не зазнала істотних змін аж до 1917 року, навіть незважаючи на технологічну модернізацію (винахід телефону та телеграфу, копіювальних апаратів та гумових штемпелів), що багаторазово прискорило процес передачі інформації.

Імена Ф. Русанова, В. Вельдбрехта, М. Варадінова зазвичай згадуються у зв'язку з першими спробами наукової саморефлексії галузі знань, що зароджувалася і яку майже за століття назвуть документознавством. В основному авторські пошуки були пов'язані зі спробою покращити діловодство, що здавалося надзвичайно громіздким, хаотичним та нерационально влаштованим. Ніхто з названих авторів не був академічним ученим у сучасному сенсі. Так Ф. Русанов у своєму «Канцелярському самовчителі» (М., 1838) зазначав, що його скромним завданням є лише підготовка «порядних діловодів», бо молоді «служителі канцелярії» засвоюють діловодство виключно з практичного досвіду. Старші колеги не бажають ділитися з молодими своїми знаннями, щоб ті не перевершили їх у кар'єрному зростанні [11, с.5-9].

В. Вельдбрехт вважав, що його робота – лише «засіб підкорити логічним засадам» канцелярську діяльність. За його словами, сфера діловодства «вражала

того, хто знайомився з нею, вже однією своєю масою». Розширення Канцелярії за межі власне діловодства та входження секретарів «у коло діяльності влади» – неправильна тенденція, яку нова наука про діловодство має простежувати та контролювати [2, с.3, 16]. Ідеї одноманітності, спрощення та підпорядкування практики діловодства засадам Логіки та Розуму пронизують відому працю М. Варадінова, що вважається теоретичним дослідженням та одночасно практичним посібником з організації канцелярської роботи [1].

У XIX – першій третині XX ст. художнім еквівалентом критики канцелярських порядків, – їхньої марності, безглуздості, нікчемності та водночас жахливої всевладності, – була літературна творчість М.В. Гоголя, Ф.М. Достоевського, М. Є. Салтикова-Щедріна, А.П. Чехова, Ф. Кафки та ін.

Канцелярська служба у текстах Гоголя – рутинна, безглузда та антиестетична. Акакій Акакійович, перебуваючи в атмосфері затхлого та убогого паперового побуту, знаходить красу в обрисах літер, які він старанно виводив, а свою мрію про інше життя втілює в новій шинелі. Все закінчується божевіллям та смертю героя. Герої Салтикова-Щедріна – глупівські градоначальники – пишуть нікому не потрібні доноси, звіти та рапорти, видають ідіотські закони, створюючи видимість управлінської праці та законотворчості. А канцелярські генерали, ті, що навчилися за все життя тільки ставити резолюції, є втіленням найогиднішого соціального паразитизму. Чехова турбувала деструктивна сила «Табелі про ранги», здатна знелюднити дружні стосунки, а також відчуження між бездушною канцелярською бюрократією та народом із його розумінням справедливості.

Але вершиною художнього зображення бюрократичного зла є Канцелярія Франца Кафки. Суміш абсурду і страшного безладного сну, в якому люди шукають і не знаходять, женуться і не можуть наздогнати, намагаються вловити сенс, але нашттовхуються на нісенітницю, нескінченні протиріччя, інформаційні втрати та комунікаційні бар'єри. Але ті, хто живе в межах «логіки абсурду», сприймає те, що відбувається, як нормальний порядок речей. На думку Є. Мелетинського, «процес і замок символізують переважно відносини індивіда з надособистісними силами, тобто, саме відчуження». А все, що відбувається при цьому «обертається абсурдом кошмарного сну» [9, с.352-353].

Йозеф К., якщо згадати знаменитий «Процес», був розбуджений вранці незнайомцем, який звинуватив його невідомо в чому від імені невідомої установи. Від самого початку герой не розуміє свого процесуального статусу:

він і заарештований і водночас вільний. Усі кого він зустрічає, виявляються якось причетними до невідомої установи, де начебто слухається його справа. Йозеф марно намагається знайти того, хто його обвинувачує та отримати інформацію про сутність звинувачення, проте наштовхується на відсутність справи, звинувачення, прокурорів, свідків, суддів, а всі зустрічні виявляються не тими, за кого він їх спочатку приймає або за кого вони самі себе видають. Охоронці, що проводили арешт – просто дрібні злодюжки і пожирачі чужих сніданків, свідки – клерки, які не мають жодного стосунку до процесу, інспектор – випадкова людина, яка нічого не знає про справу, судді – дурні, пошарпані люди похилого віку, які прийняли Йозефа за маляра і читають під час слухань лубочний роман з «непристойними малюнками». Реальним постає лише сам абсурдний процес над Йозефом, брудні коридори Канцелярії, набиті жалюгідними прохачами, що з'єднують спальню розпусної прачки із залом суду. Реальними виявляються також кати, які виконали над Йозефом невідомо чий вирок за невідомий злочин на темних околицях міста.

Гранично узагальнюючи, можна сказати, що модерна імперська Канцелярія (байдуже, російська чи австрійська) в художньому осмисленні сприймалася як форма відчуження людини від дійсності, інших людей і самого себе. Канцелярія позбавляла людину контакту зі своєю глибиною, зводила його існування до зовнішнього, поверхового шару соціально-бюрократичних взаємин, що штовхало людину до жахливої екзистенційної самотності. Канцелярія протиставлялася творчості, свободі та розумній доцільності. Вона перешкоджала справжньому щирому спілкуванню та ефективній комунікації, не доносила інформацію, а спотворювала до невпізнання будь-яке повідомлення.

Канцелярія – збірний образ всіх людських вад і пороків. Створена людиною для полегшення орієнтації у житті, Канцелярія перетворилася на колективну демонічну істоту, яка позбавляє людську особистість її «логосу». Комунікація стала паперовою фікцією, закон – формальним ритуалом, праця – марнуванням часу, канцелярський документ – нікчемним символом брехні, ілюзорності та обману. Канцелярія – коридор, що веде до пекла чи саме пекло у його побутовому вираженні. Недарма сюрреалістичні блукання прохачів канцелярськими лабіринтами в творах Кафки, Достоевського, Гоголя, Булгакова так нагадують поневіряння душі після смерті в православній агіографії [10]. Дуже символічно, що біси-митарі на православних іконах

зображені з документами в руках: це хартії чи пергаменти, на яких детально запротокольовано людські гріхи.

Бібліографія

1. Варадинов Н. Делопроизводство или теоретическое и практическое руководство к гражданскому и уголовному, коллегиальному и одноличному письмоводству. Ч. 1. СПб., 1857. 587 с.
2. Вельдбрехт В. Общие основания русского делопроизводства. СПб., 1854. 122 с.
3. Гайденко П.П. Античный и новоевропейский типы рациональности: физика Аристотеля и механика Галилея // Исторические типы рациональности. Т. 2. М., 1996. С. 24-49.
4. Генеральный Регламент // Реформы Петра I. Сб. документов. Сост. В.И. Лебедев. М., 1937. С.123-137.
5. Илюшенко М.П. История делопроизводства в дореволюционной России. М., 1993. 46 с.
6. Лотман Ю.М. Беседы о русской культуре. Быт и традиции русского дворянства (XVIII – начало XIX в.): [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Lotman/01.php. Название с экрана.
7. Мазур Л.Н. Бюрократические циклы российской государственности в XVIII – XX веках и эволюция системы делопроизводства // Делопроизводство. 2011. № 1. С.111-116.
8. Маклюэн М. Понимание медиа: внешние расширения человека. М., 2003. 464 с.
9. Мелетинский Е.М. Поэтика мифа. М., 1976. 407 с.
10. Рассказ блаженной Феодоры о мытарствах: [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://hramnagorke.ru/prose/9/1595/> Название с экрана.
11. Русанов Ф. Канцелярский самоучитель или краткое руководство к познанию делопроизводства присутственных мест. М., 1839. 190 с.
12. Синюков В.Н. Российская правовая система. М., 2010. 672 с.
13. Табель о рангах // Реформы Петра I. Сб. документов / Сост. В.И. Лебедев. М., 1937. С.234-276.

Надійшло до редколегії 31.03.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку проф. Михайлюком О.В.

О. В. Михайлюк, К. А. Прокоф'єва

(Дніпро)

**ВИВЧЕННЯ ЗАСОБІВ ДОКОМП'ЮТЕРНОЇ ФІКСАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ
У ЯКОСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ОЗНАК
СТУДЕНТАМИ ФАХУ 029 «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА
ТА АРХІВНА СПРАВА» (ОПП «ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО
ТА ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»)**

Аналізується докомп'ютерна доба фіксації інформації.

Ключові слова: писемність, документознавство, інформація, цивілізація.

The computer era of information fixation is analyzed.

Key words: writing, document studies, information, civilization.

Інформаційна технологія виникла на Землі кілька мільйонів років тому разом з першими прийомами спілкування (нечленороздільними звуками, мімікою, жестами, дотиками) наших далеких предків. При цьому забезпечувався тільки обмін інформацією між індивідами. Разом із виникненням мови (близько 100 тисяч років назад) виникла можливість накопичення інформації, поки що індивідуального, в пам'яті людини.

Наступний етап – виникнення писемності (5-6 тисячоліття до н.е.) дав людству колективну (суспільну) пам'ять. Вперше в історії інформаційну символіку було подано в кам'яній добі образами, які відображали у вигляді малюнка окреме уявлення – так зване піктографічне письмо (картинопис). У бронзовій добі з'являються зображення понять, які повторюються – ідеограми (ідеографічне письмо). Ці примітивні інформаційні одиниці перетворюються з кінця 4 тисячоліття до н.е. в ієрогліфічне письмо.

Ускладнення інформаційної символіки у вигляді скоропису зробило її доступною виключно вузькому колу соціально відособлених (в умовах складання державності) людей. У цей же час завдяки розвитку засобів виробництва і, пізніше, торгівлі вдосконалюється числова символіка, яка виникла у вигляді рахунку з двох чисел – один і два (кількість предметів більше двох позначалася як «багато») одночасно з людською мовою. Подальшого

розвитку система рахунку отримала завдяки пальцям на руках: з'явився рахунок до п'яти та сполучення двох «п'ятірок» у десятку.

Клинописний запис рахунку застосовувався у Вавилоні в 3 тисячолітті до н.е. Так було винайдено позиційну систему числення, коли від положення (позиції) значка змінюється його суть. Ця система шестидесяткова і її сліди залишилися до нашого часу (година ділиться на 60 хвилин, хвилина – на 60 секунд). Вавилонська система рахунку дозволяла вести запис чисел до мільйона і більше та виконувати дії з найпростішими дробовими числами. У V – VIII ст.ст. у Стародавній Греції з'явилися значки для позначення довільних величин. У цей період на Криті застосовується зручна для запису десяткова символіка рахунку.

Стародавні римляни поклали в основу знаків числення ієрогліфи, які означали пальці рук. До часу розквіту римської культури ці значки було замінено схожими на них латинськими. Сприймавши від індусів мистецтво рахунку, араби запозичили у них і значки для запису чисел – цифри, які у VI – VIII ст.ст. розповсюдилися на європейському континенті. Ці значки використовувалися для запису чисел у тому порядку як прийнято зараз.

У стародавньому світі для позначення речовин, хімічних операцій та приладів застосовували символічні зображення, літерні скорочення, а також їх сполучення. Удосконалення цих символів почалося у XV – XVIII ст.ст. та продовжувалося аж до початку XIX ст., коли шведський хімік Й. Берцеліус (1814) запропонував хімічні знаки сучасного вигляду.

Ієрогліфічне письмо збереглося як вдосконалений релікт у ряді регіонів (наприклад, у Китаї з 2 тисячоліття до н.е.). Цьому явищу, поряд з малою необхідністю у передачі граматичних показників, а також зручністю для спілкування між носіями діалектів, які фонетично відрізняються, сприяли етнічна однорідність та багатовіковий абсолютизм державного ладу, який проповідував консервативні форми не тільки в суспільних відносинах, але й у писемності як привілеї обраних.

Якісно інший характер носив розвиток системи письма у середземноморському регіоні, де були передумови його вдосконалення: різноманіття мовних форм, широкі міжнаціональні торговельні контакти, відносна нестабільність політичного становища в державах, виникнення прогресивних державних утворень, змішування різних за національною ознакою культур, міграція населення. Це дозволило за короткий історичний час

завершити інформаційний перехід від образної малюнкової ієрогліфічної системи письма до абстрактної та більш зручної для читання системи клинопису на сирих глиняних табличках (3 – 2 тисячоліття до н.е.) [2, с. 36].

Наступним помітним етапом стало створення лінійного складового письма на глиняних табличках. У цей період акадська (вавилонська) мова вперше в історії починає виконувати міжнародні функції у дипломатії та торгівлі і, виводячи інформацію з вузько національних меж, надавати їй широкі комунікативні та терміноутворюючі форми.

Новим етапом стало створення у X ст. до н.е. фінікійського алфавіту. Революційний по суті та багатоетапний за часом перехід до алфавітних систем закінчується у VIII ст. до н. е. створенням на основі фінікійського письма грецького алфавіту – основи всіх західних письмових систем. Зручність цієї інформаційної символіки сприяла розповсюдженню писемності у давньогрецькому світі. Удосконаленню алфавітної писемності послугувало введення у II – I ст. до н. е. в Олександрії початку пунктуації.

Розвиток письмової символіки закінчується в Європі в XV ст. створенням пунктуації сучасного вигляду. Удосконаленню мови сприяла поява давньогрецьких термінів наукового характеру на основі розмовної мови, завдяки чому почалося усунення інформаційної надлишків. У період Відродження давньогрецька та латинська мова слугували стрижневою основою для створення національних за формою та спеціальних за змістом термінологічних систем у різних галузях знань. У період технічної революції (кінець XIX ст.) термінологічні системи значно розширюються за обсягом, упорядковуються за рахунок фундаментального переосмислення законів природи та суспільства, проходить дифузія термінів між галузями знань.

Математична символіка продовжує якісно розвиватися завдяки поглибленим дослідом та фундаментальним відкриттям у математиці: створюється досконала алгебраїчна символіка (XIV – XVII ст.ст.), вводяться знаки додавання, віднімання та множення (спочатку літерні, кінець XV ст.), знаки рівності, нескінченості, дужки, дроби, корені, логарифми (XVI – середина XVII ст.ст.); наприкінці XVII ст. з'являються знаки ступеню, диференціала, інтеграла, похідних; у першій половині XVIII ст. – знак змінних операцій, функція (1718 р.), знаки синуса, косинуса, тангенса (1748 – 1753 рр.).

Особливою формою подання знань є карти, які відображають просторове розміщення об'єктів та явищ природи і суспільства у вигляді образно-знакових

моделей. Перші карти, які дійшли до наших днів, складені у Вавилоні та Стародавньому Єгипті у 3 – 1 тисячоліттях до н.е. Карта світу вперше складена Клавдієм Птоломеєм (II ст.). Створення нових картографічних проєкцій та вдосконалення карт проходить наприкінці XVI ст. під впливом Великих географічних відкриттів, розвитку світової торгівлі та мореплавства. Із кінця XIX ст. розробляється велика кількість тематичних карт зі спеціальною знаковим та кольоровим навантаженням, серед яких особливе місце за складністю та високою інформативністю посідають геологічні карти. У другій половині XX ст. широке розповсюдження отримують синтетичні карти, які комплексують різномірну інформацію.

Єдина інформаційна мова властива творам технічної графіки, в якій за допомогою лінійних форм відтворюються знаряддя праці, технологічні процеси, будівельна тематика, взаємозв'язок технологічних процесів у часі та просторі, функціональні математичні залежності, організація робіт, управління виробництвом та ін.

Виникнення технічної графіки стосується часу виникнення ранньої писемності. Технічна графічна документація розвивається у зв'язку зі спорудженням складних об'єктів (піраміди, палаці, тунелі, рудні шахти) у 3 – 2 тисячоліттях до н.е. (Стародавній Єгипет, Вавилон та ін.) та створенням вимірювальних інструментів в перших механізмів з середини 1 тисячоліття до н.е. (Стародавня Греція, Стародавній Рим).

Удосконалення технічної графіки проходить в епоху Відродження у зв'язку з конструюванням кінематично складних машин та механізмів, гідросилових установок, корінним вдосконаленням підземної розробки рудних тіл, створенням крупних міст.

У період енергетичної революції наприкінці XVIII ст. технічна графіка є основним інструментом винахідницької діяльності для створення парових двигунів та різних автономних робочих машин на цій основі, широко використовуються графічні форми для встановлення математичних залежностей. Із кінця XIX ст. технічна графіка стає основою проєктування типових машин, технологій, будівництва. Із середини XX ст. широко запроваджуються об'ємна технічна графіка з функціональним введенням кольорової гами, виробництво графічної інформації в автоматизованому режимі за заданими програмами [2, с. 156].

Роблячи висновок розгляду еволюції системи подання інформації, можна відзначити загальну тенденцію до створення найбільш раціональних форм людської (наднаціональної) інформаційної символіки. У найбільш важкодоступній лінгвістичній галузі це реалізується запровадженням машинних мов.

Розвиток інформаційних технологій окрім системи подання інформації був пов'язаний з удосконаленням засобів інформаційних комунікацій. Вони виникли при появі людської мови, яка стала нематеріальною інформацією. Початок цієї фази без сумніву можна вважати першим інформаційним вибухом в історії інформаційних технологічної цивілізації.

Протягом наступної фази – допаперової – інформаційні вибухи характеризували перехід до все більш досконалих носіїв: запис на камінні дозволила вперше отримати ефект безособовості процесу передачі інформації, закріпленої назавжди у визначеному місці; перехід до записів на сирих глиняних табличках та дерев'яних дощечках з 4 тисячоліття до н.е. надав інформаційним комунікаціям динамічний характер (камінь зберігає значення носія символічної монументальної інформації); винайдення папірусу (з 3 тисячоліття до н.е.) значно підвищує одиничну місткість носія та його розподільну здатність завдяки великій площі свитка та можливості застосовувати фарби; поява пергаменту (III ст. до н.е.) завершує допаперову фазу новим інформаційним вибухом: з'являється оптимальний носій інформації – книга-кодекс (IV ст. до н.е.).

На розвиток механізму взаємодії людей в допаперову фазу впливали соціальні, політичні та регіональні фактори. У кам'яному столітті піктограма на камені являла собою загальнодоступну інформаційну комунікацію, що відповідало низькому рівню диференціації фізичної і розумової праці та відсутності соціальної ієрархії. На етапі створення перших держав динамічні інформаційні носії (глиняні та дерев'яні таблички, папіруси) перетворюються на об'єкти централізованого закритого зберігання, а користування ними набуває прерогативних форм для виокремленої аристократії.

Наявність інформаційних джерел у веденні правлячих верств суспільства викликає необхідність навчання спадкоємців цієї влади (царської, військової, жрецької), тобто вибіркової за формою передачі знань. Інформаційні джерела набувають значення як фактор внутрішньодержавних, так і міждержавних відносин. Упорядкування системи зберігання інформаційних носіїв та

зосередження їх в одному місці (наприклад, у столиці Хетської держави у м. Хатусасі в палаці зберігалося 20 000 глиняних клинописних табличок) дозволяє говорити про створення перших «бібліотек», доступних тільки для окремих осіб і таких, що символізують накопичення знань та історичних фактів для наступних поколінь. В умовах політичної нестабільності «бібліотеки» були легко уразливими, що призвело в кінці до практично повного їх знищення.

Якісно нового характеру набули інформаційні комунікації, коли у великих містах Стародавнього світу (Греція, Персія, Єгипет, Китай, Рим) виник добре налагоджений поштовий зв'язок: письмова інформація передавалася гінцями за принципом естафети. З утворенням давньогрецьких міст-полісів створюються бібліотеки, доступні для вільних громадян. Бібліотека у цей період стає першим в історії центром зосередження інформаційних носіїв на папірусних згортках (пізніше на пергаменті) для передачі широкому колу користувачів, свого роду першим інститутом масової інформаційної комунікації. Ця обставина значною мірою сприяла початку продукування інформації в новій формі – авторських творах. Книга набуває функції товару, чим породжується нова ремісна професія – переписувачі книг.

Книжні лавки перетворюються на свого роду інтелектуальні мікроцентри, де проходить інтенсивний обмін знаннями. Поряд із суспільними бібліотеками формується нова форма масової комунікації – велика кількість особистих бібліотек у найбільш забезпечених громадян. Принципово важливим моментом є виокремлення поки що вузької соціальної верстви людей – виробників знань, які закріплялися ними в книгах і передавалися найбільш спосібним продовжувачам. Немає сумніву, що така широка взаємодія людей призводила до накопичення не тільки духовних, але й матеріальних цінностей, сприяла появі раціональних для того часу законодавчих форм, які регулювали соціальні відносини у суспільстві.

Велике переселення народів, яке супроводжувало падіння Римської імперії, принесло складеній культурі (у тому числі інформаційній) практично повне знищення. У зв'язку з цим не можна не відзначити важливого історичного факту міграції інформаційних джерел – рукописних тиражів перших творів. Спочатку з першими християнами, які гналися Римом, вони потрапляють до Візантії та Середньої Азії (головним чином до Бухарі). У VII – X ст.ст. у Бухарі ці твори перекладаються арабською мовою. Після падіння Константинополю із середини XV ст. рукописні давньогрецькі та латинські

книги з біженцями переміщуються до Західної Європи, де стають основним інформаційним масивом накопичених знань.

Паперова фаза розвитку інформаційних технологій починається з X ст., коли папір (винайдений ще в II ст. у Китаї) стає об'єктом промислового виробництва у країнах Європи. Епоха Відродження та наступний за нею період відіграли виключну роль у розвитку інформаційних технологій. З розширенням торгівлі та ремесел з'явилися міські пошти, з XV ст. – приватна пошта (Західна Європа), у XVI – XVII ст.ст. – централізована королівська пошта (Франція, Швеція, Англія та інші держави). Завдяки цим стабільним комунікаціям до інформаційної діяльності залучається більша кількість людей та вона охоплює великі регіони. Центрами зберігання та передачі інформації стають перші університети Італії, потім Франції, Німеччини, Англії.

Революцією у процесі розвитку інформаційних технологій стало винайдення в Німеччині книгодрукування (середина XV ст.), що надало їй форми масової діяльності, особливо з кінця XVII ст., тобто з часу виникнення науки та появи парового двигуна – основи машинного виробництва. По суті це стало початком нового науково-технічного етапу в суспільствознавстві. Головним якісним змістом інформаційних технологій стало народження систем науково-технічної термінології в основних галузях знань, а кількісним – випуск багатотиражних книг, журналів, газет, географічних карт, технічних креслень, а також перших енциклопедій – свого роду стаціонарних інформаційно-пошукових систем на алфавітній основі.

Новий етап у розвитку технологій документування інформації, пов'язаний з технічною революцією кінця XIX ст., характеризується створенням поштового зв'язку як форми стабільних міжнародних комунікацій (Всеагальна поштова спілка з 1874 р. та Всесвітня поштова конвенція з 1878 р.), фотографії (1839 р.), винайденням телеграфу (1832 р.), телефону (1876 р.), радіо (1895 р.), кінематографу (1895 р.), а пізніше – безпроводної передачі зображення (1911 р.) та промислового телебачення (з кінця 1920-х рр.) [1, с.118].

У розвитку інформаційних комунікацій настав період створення загальносвітової системи зосередження, зберігання та швидкісної передачі інформації в найбільш зручній для користувача формі. Це перетворило інформацію в рухому силу технічного, соціального та економічного прогресу, визначило її провідну роль на етапі сучасної технологічної революції, яка надає

інформаційним технологіям форму інтелектуальної індустрії. Завдяки цьому було розв'язано історичне протиріччя між накопиченням гігантського обсягу інформації в суспільстві та неможливістю ефективного її використання за допомогою традиційних немашинних методів.

Інформація перетворюється на один з найбільш цінних за складом та масових за формою продуктів цивілізації, споживачем якої стає все людство. Етап інформаційної революції другої половини ХХ ст. ознаменовує початок безпаперової фази розвитку інформаційних технологій, коли на якісно новому рівні завершується найбільший історичний оберт переходу до небаченої несучої інформації, причому швидкість її передачі (шляхом електронних хвиль) зростає в мільйони разів (порівняно з людською мовою). Машинна інтуїція (експертні системи перетворюється на виробничу силу, а штучний інтелект дозволяє розв'язувати якісно нові задачі технічного прогресу.

Бібліографія

1. Інформатика. Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології. К., 2013. 464 с.
2. Петров Л.В. Массовая коммуникация и культура. Введение в теорию и историю. СПб., 2009. 211 с.

Надійшло до редколегії 31.03.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Іващенко О.В.

УДК 004.056.5:316.776+37.115.3:681.324

А. О. Анищенко, О. М. Бородіна, Т. Л. Дулеба
(Дніпро)

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ В ОБМІНІ ІНФОРМАЦІЄЮ

Розглядається психологічний чинник обміну інформацією в управлінських процесах.

Ключові слова: інформація, управління, обмін інформацією, соціальна психологія.

The psychological factor of information exchange in management processes is considered.

Key words: information, management, information exchange, social psychology.

Процесу обміну інформацією в соціальних системах притаманний психологічний чинник. Це обумовлює можливість неадекватного сприйняття інформації, її викривлення у процесі комунікації. Викривлення повідомлень набуває форми шумів і бар'єрів (семантичних і прагматичних), що, в свою чергу, потребує застосування відповідних фільтрів. Викривлення інформації в соціальних системах під впливом психологічних чинників можливе на всіх етапах процесу обміну інформацією (рис. 1).

Рисунок 1

відправник → кодування → канал зв'язку → декодування → отримувач

Психологічні причини викривлення інформації поділяються на свідомі та несвідомі. У свідомому викривленні інформації зацікавлений відправник, який подає її адресату (аудиторії) у вигляді правдивої та (або) повної інформації. Відомий досить широкий спектр форм свідомого викривлення інформації від її фальсифікації до неповного подання.

Фальсифікація інформації – це свідоме приховування правдивої та подання неправдивої інформації. Фальсифікація нерідко відбувається з порушенням закону і набуває форми шахрайства, особливо в бізнесі та політиці.

Свідоме змішування істинної та помилкової інформації відоме як напівправа. Особливо сильний ефект може бути досягнутий за умов великого обсягу повідомлень, що містять багато інформаційного шуму. У цьому випадку інформаційний шум або навіть несуттєва інформація ніби маскує від адресата (аудиторії) інформацію суттєву.

Неповне подання інформації полягає у частковому її приховуванні. Синонім – замовчування інформації. У цьому випадку адресант просто не повідомляє адресату (аудиторії) деякі фрагменти цілісного блоку інформації, в результаті в останнього формується неправильне уявлення про ситуацію. Вигода для відправника повідомлення у даному випадку полягає в тому, що в разі виявлення факту викривлення інформації її отримувачем у відправника є шанс зберегти в цілому свій позитивний імідж, посилаючись на якісь обставини

(наприклад, забудькуватість) або вдаючи, що інформація не була надана через її несуттєвий характер.

Неповне подання (приховування) інформації в межах чинного законодавства може мати місце, коли відправник просто не зобов'язаний, згідно із законом, подавати всю інформацію. Наприклад, у комерційній та політичній рекламі, на різноманітних презентаціях, виставках тощо. А прикладом неповного подання інформації поза межами чинного законодавства, а іноді і її фальсифікації може слугувати розповсюдження фармацевтичних препаратів через мережу багаторівневого маркетингу в Україні, скажімо, із пропозицією швидко схуднути [1, с.206].

Але значно більшу загрозу ефективній інформаційній діяльності порівняно зі свідомим, завдає несвідоме викривлення інформації. Це пов'язано з тим, що принаймні одна, а іноді й обидві сторони комунікаційного процесу не помічають своїх помилок і сприймають недостовірну інформацію як достовірну. А як відомо, на підставі неправильної інформації не можуть бути зроблені правильні висновки.

Можна назвати низку причин несвідомого викривлення інформації:

- недостатній професіоналізм, некомпетентність суб'єктів інформаційної діяльності;
- характер ситуації: стандартний чи нестандартний;
- неправильне розуміння інформаційних потреб та (чи) некоректне формулювання запитів суб'єктів;
- використання джерел інформації, що мають занадто загальний характер для вирішення поставленого завдання, або джерел інформації, що не повною мірою відповідають потребам користувачів.

Випадки недостатнього професіоналізму можна знайти на всіх рівнях управління, а отже, й інформаційної діяльності. Прикладом роботи з інформацією у нестандартній ситуації може слугувати суттєва розбіжність оцінок нафтових запасів Каспію, а отже, і загальних перспектив економічного розвитку цього регіону. Із неправильним розумінням інформаційних потреб та (чи) некоректним формулюванням запитів клієнтів досить часто доводиться стикатись фахівцям з консалтингу та паблік рилейшнз, бібліотекарям тощо.

Що ж стосується використання джерел інформації, які мають занадто загальний характер для вирішення поставленого перед виконавцем завдання, то для цього досить порівняти потенційні можливості для підготовки огляду про

поточну фінансову ситуацію на підставі ділових/аналітичних («Бизнес», «Галицькі Контракти», «Компаньон», «Украинская Инвестиционная Газета») та громадсько-політичних періодичних видань («Факты и комментарии», «Україна молода», «Сегодня» тощо). По суті, рівень професіоналізму суб'єктів інформаційної діяльності та характер ситуації (стандартний чи нестандартний) можна розглядати як прояв закону єдності й боротьби протилежностей. Адже навіть найкваліфікованіший фахівець може опинитись у надзвичайно складній і до того ж новій для нього ситуації, яка поставить під сумнів рівень його професіоналізму [3, с.176].

Отже, як зазначалось вище, якщо у свідомому викривленні інформації зацікавлений відправник, то поведінка отримувача (аудиторії) нерідко призводить до несвідомого викривлення інформації. Хоча, звичайно, винуватцем несвідомого викривлення інформації може бути і її відправник. Тому для визначення ймовірності викривлення інформації, її причин і механізмів треба аналізувати менталітет і мотивацію дій суб'єктів інформаційної діяльності. Тому в практиці управління необхідно враховувати ймовірний позитивний і особливо негативний вплив психологічних чинників на інформаційну діяльність, а це, в свою чергу, вимагає від менеджера знань у сфері індивідуальної і соціальної психології.

Хід процесу та результати індивідуальної інформаційної діяльності багато в чому залежать саме від персональних особливостей протікання психологічних процесів (сприйняття, пам'ять, мислення, уява), психологічного стану (увага, емоції, почуття, воля) та психологічних особливостей індивіда (темперамент, здібності, характер).

Причому специфіка психології інформаційної діяльності полягає в тому, що перелічені характеристики кумулятивно впливають на цей вид діяльності. Так, отримання повідомлення людиною починається із відчуття носія інформації. Але це тільки початкова стадія єдиного по суті процесу, оскільки суть відчуття полягає у відображенні окремих властивостей предметів та явищ. А повідомлення, як більш-менш складний і цілісний образ, може бути результатом лише складнішого процесу – сприйняття.

Воно у свою чергу поділяється на процес відчуття, в результаті якого індивід виділяє певний сигнал із множини інших, і процес розпізнання символу, що передбачає залучення до цього процесу пам'яті індивіда як на рівні свідомості, так і на рівні підсвідомості [2, с.30].

Поштовхом до появи напряму психології особистості – гуманістичної психології – треба вважати запити соціального управління. Цим запитам і відповідає сформульована американським психологом Абрахамом Маслоу ієрархія потреб. Він вважав, що людські потреби організовані в ієрархічну систему пріоритету, або домінування і розташовуються, таким чином, у порядку зростання:

- фізіологічні потреби (голод, спрага тощо);
- потреби безпеки та захисту (довготермінове виживання і стабільність);
- потреби в любові, належності до певної соціальної групи;
- потреби в самоповазі (значимість суб'єкта, компетентність);
- потреби в самоактуалізації (реалізація особистого потенціалу) [4].

В основі схеми лежить припущення, що для того, щоб як чинники мотивації змогли діяти потреби вищого рівня ієрархії, треба спочатку задовольнити, принаймні певною мірою, потреби нижчого рівня.

Послідовне розміщення основних потреб в ієрархії є головним принципом, що лежить в основі організації мотивації людини. За А. Маслоу, людські потреби ніколи не бувають задоволені за принципом «все або нічого». Одночасно індивід може бути вмотивований на двох і більше рівнях потреб. Хоча якщо потреби нижчого рівня не задовольняються належним чином, то це перешкоджає задоволенню потреб вищого рівня.

А. Маслоу припускав, що середня людина задовольняє свої потреби приблизно так:

- фізіологічні потреби – 85 % задоволення;
- безпека та захист – 70 %;
- потреба в любові, належності до групи – 50 %;
- самоповага – 40 %;
- самоактуалізація – 10 %.

Однак можуть бути й винятки з правил. Наприклад, творчі особи можуть розвивати свій талант, незважаючи на серйозні труднощі та соціальні проблеми.

Найімовірніші напрями застосування досягнень психології особистості у сфері інформаційної діяльності:

- внутрішня організація інформаційної служби (мотивація, стосунки між співробітниками тощо);
- здійснення зовнішніх контактів (безпосереднє спілкування, переговори тощо).

Водночас генеза означених напрямів розвитку психології особистості певною мірою впливає на можливості використання їхніх досягнень на різних рівнях організації інформаційної діяльності [4, с.20]. Поряд з цим конкретний прояв психологічних рис особистості залежить від соціальних факторів. Адже матеріальна реалізація одних і тих самих потреб, особливо на вищому рівні ієрархії (за А. Маслоу), буде різною для різних соціальних груп.

Отже, щоб бути результативною або розраховувати на успіх, управлінська діяльність має виходити з усвідомлення реальних соціально-психологічних явищ, які супроводжують економічні, політичні, духовно-ідеологічні процеси суспільного розвитку. Тільки на основі врахування співвідношення управлінських зусиль влади і внутрішніх тенденцій розвитку суспільства, у тому числі й соціально-психологічних, можна уникнути такого небажаного для соціального середовища «конструювання», яке не відповідає його сутності.

Результативна діяльність у сфері управління – це діяльність, побудована на усвідомленні реальних соціально-психологічних явищ, які супроводжують процеси суспільного розвитку, знаннях психологічних особливостей індивідуальної і групової поведінки, психологічних основ управлінського спілкування та здійснення управлінського впливу. Організована на таких засадах управлінська діяльність, наприклад, державних службовців сприятиме налагодженню їх ефективних взаємовідносин з громадянами, формуванню позитивного іміджу влади та її представників. Тому в практиці управління необхідно враховувати ймовірний позитивний і особливо негативний вплив психологічних чинників на інформаційну діяльність, а це, в свою чергу, вимагає від керівника знань у сфері індивідуальної і соціальної психології.

Бібліографія

1. Бойко В.В. Социально-психологический климат коллектива и личность. М., 2013.
2. Гуляєва Н., Верещагін В., Головченко А. Оцінка ефективності проекту впровадження автоматизованої системи контролінгу // Вісн. Київ. Нац. торговельно-економічного ун-ту. 2004. № 4. С. 27-37.
3. Логунова М.М. Соціально-психологічні аспекти управлінської діяльності. К., 2016. 200 с.
4. Маслоу А. Мотивация и личность. СПб., 2008. 346 с.

Надійшло до редколегії 21.09.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Прокоф'євою К.А.

А. В. Савич

(Днепр)

ИНФОРМАЦИОННОЕМОЖЕСТЬ СОЦИОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТРАНСТВА В СОВРЕМЕННЫЙ ПЕРИОД

Аналізується сучасний період розвитку суспільства як доба кардинальних змін у сфері взаємодії людини та інформації.

Ключові слова: суспільство, соціокультурний простір, інформація, інформаційне суспільство.

The modern period of society's development is analyzed as an era of radical changes in the sphere of human and information interaction.

Key words: society, socio-cultural space, information, information society.

Анализируется нынешний период развития общества как эпоха кардинальных изменений в сфере взаимодействия человека и информации.

Ключевые слова: общество, социокультурное пространство, информация, информационное общество.

В конце XX в. усилился интерес к проблемам культуры и цивилизации. Обострение интереса к этим проблемам всегда продиктовано определенной ситуацией.

В последней четверти XX в. человечество вступило в новую стадию своего развития в эпоху информационного общества со всеми его достижениями, противоречиями и конфликтами. Идею информационного общества предложил еще в середине 40-х гг. XX в. японский исследователь Й. Масуда, и тогда эта идея не нашла особой поддержки. Но спустя несколько десятилетий человечество стало свидетелем информационной революции, естественным итогом которой стало формирование информационного общества и информационной культуры. Основу теории информационного общества заложили Д. Белл, З. Бжезинский, Э. Тоффлер [1-4].

Нынешний период развития общества характеризуется кардинальными изменениями в сфере взаимодействия человека и информации. Впервые за всю историю человечества информация и знания заняли доминирующую позицию по отношению к таким важнейшим категориям, как материя и энергия. Тем самым был ознаменован переход от индустриальной к информационной

цивилизации. Построение информационного общества, по праву, относится к числу приоритетных задач человечества. Развитие информационного общества, часто именуемого «обучающимся обществом», неразрывно связано с возрастанием потребности каждого гражданина в постоянном повышении квалификации, обновлении знаний, освоении новых видов деятельности.

Эта тенденция обусловила постановку вопроса об изменении самой парадигмы и модели информационного социума. Возникла необходимость обеспечить баланс между динамичными изменениями, происходящими в природе и обществе, всей окружающей человека среде, возросшим объемом информации, стремительно развившимися информационно-коммуникационными технологиями. На первый план выходит информация.

Информатизация – организованный социально-экономический процесс создания оптимальных условий для удовлетворения информационных потребностей и реализации прав граждан и организаций на использование информационных ресурсов цивилизации с использованием новых информационных технологий. И именно он ведет к созданию информационного общества, новой постиндустриальной социально-экономической организации социума с высокоразвитыми информационно-телекоммуникационными инфраструктурами, обеспечивающими возможность эффективного использования интеллектуальных ресурсов для обеспечения устойчивого развития цивилизации.

Информационное общество – общество, уровень которого в решающей степени определяется количеством и качеством накопленной и используемой информации, ее свободой и доступностью. В информационном обществе производятся и потребляются интеллект, знания, что приводит к увеличению доли умственного труда. Соответственно уменьшается доля физического труда и сокращается объем рутинного умственного труда. От человека требуется способность к творчеству, возрастает спрос на знания. В результате растет значение творческой составляющей в любом виде профессиональной деятельности и осуществляется принцип «человеку – человеческое, машине – машинное». Движущей силой развития общества становится производство информационного, а не материального продукта. Материальный же продукт становится более информационноемким, что означает увеличение доли инноваций, дизайна и маркетинга в его стоимости. Отличительной особенностью информационного общества XXI века, по мнению специалистов,

будет ориентация на преимущественное использование знаний и сетевых технологий.

Важнейшим показателем информационного общества является то, что каждый его член имеет равные права и возможности свободно производить и своевременно получать любую интересующую его информацию, кроме случаев, ограниченных законом. В основе этого процесса лежит информационная культура общества.

В настоящее время отсутствует целостная государственная концепция информационного образования и формирования информационной культуры. Информационная культура в последнее время ассоциируется преимущественно с технико-технологическими аспектами информатизации, овладением навыками работы с персональным компьютером. Однако этот подход является узким и односторонним. Этот вопрос связан с развитием конкретного социума и его участников, т. е. речь идет об информационной культуре личности, которая является одной из составляющих общей культуры человека и совокупностью информационного мировоззрения и системы знаний и умений, обеспечивающих целенаправленную самостоятельную деятельность по оптимальному удовлетворению индивидуальных информационных потребностей с использованием как традиционных, так и информационно-коммуникационных технологий. Информационная культура является важнейшим фактором успешной профессиональной и непрофессиональной деятельности, а также социальной защищенности личности в информационном обществе.

Таким образом, основным объектом человеческой деятельности становится обмен информацией. Информационная цивилизация радикально преобразует социокультурное пространство, формируя так называемую информационную культуру. Само это понятие достаточно многогранно и используется в самых различных значениях. Например, говорят об информационной культуре кого-то или чего-то, о культуре информации и т. д. Мы употребляем этот термин в широком смысле, подразумевая под ним культуру информационного общества.

Информационная культура ставит человека в совершенно иные связи с внешним миром. Его жизнь становится менее детерминированной социально-экономическими условиями, а его свободная творческая деятельность во многом определяет социокультурную ситуацию. Создается новая

интеллектуальная среда, благодаря быстрому распространению компьютерного интеллекта.

Неоднородность социума обусловлена в этой ситуации многими факторами, к числу которых относится – геополитическое местоположение, географическое местоположение, уровень социально-экономического развития, этнические, религиозные и другие характеристики, в том числе и уровень распространения и покрытия информационного блока.

Неоднородность информационного поля социума обусловлена одна из актуальных культурологических характеристик современности, а именно «экологизацией» культуры.

Экологизация культуры – это переход к экологически ориентированной культуре, дающей возможность человеку сохранить среду своего обитания и выжить физически и духовно. На первый план выдвигается антропологическое измерение культуры. Урбанизация, искусственная среда обитания отрывают человека от природы; убыстряющийся ритм жизни нарушает его физическое и психическое равновесие. Можно считать, что сохранение природной среды и человека как части природы – одна из основных функций культуры. Эта функция тесно связана с другой, не менее важной функцией, которая возникает в процессе эволюции индустриального общества к информационному – функция адаптации к динамически изменяющейся информационной среде. Потoki информации утомляют человека, множественность контактов деформирует его эмоциональное развитие. В данном аспекте культура, призванная сохранить «экологию человека» как части природы, должна стать фактором воссоединения человека и природы, общества и природы, распространения новых знаний, ценностей и норм поведения. Экологически ориентированная культура – это прежде всего нравственно ориентированная культура.

Культуротворческое, этическое мировоззрение не позволяет человеку пассивно созерцать, как разрушается природная среда (да и культурная тоже). Человек становится «экологически активным». Нравственная и экологическая культура в своих сущностных характеристиках сближаются.

Объективные процессы, происходящие в социуме, свидетельствуют о том, что именно культура способна стать решающим фактором экономической, политической стабилизации и тем самым смягчить некоторые негативные последствия развития современной информационной цивилизации.

В процессе интеграции неоднородных социумов в качестве основных составляющих интенсификации информационных процессов выделяют неуклонное возрастание скорости передачи сообщений, увеличение объема передаваемой информации, ускорение обработки информации, все более полное использование обратных связей, увеличение объема добываемой новой информации и ускорение ее внедрения.

Таким образом, информационная культура и ее формирование должны быть подчинены следующим принципам: 1) принципу культурологического подхода; 2) принципу системного подхода; 3) принципу интегративности; 4) принципу деятельного подхода; 5) принципу технологического подхода; 6) принципу непрерывности.

И тогда информационная культура станет информационной компонентой человеческой культуры.

Библиография

1. Атоян А.М. Информационная культура личности в условиях информатизации общества. М., 2004. 280 с.
2. Еляков А.Д. Информационный тип социального неравенства // СОЦИС. 2004. № 8. С. 14-29.
3. Инглегарт Р. Новая постиндустриальная волна на Западе. М., 1999. 259 с.
4. Тоффлер Э. Третья волна. М., 1999. 277 с.

Надійшло до редколегії 31.03.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Решетіловою О.М.

УДК 65.011(043.2)

В. О. Кудлай

(Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ФАХОВОЇ РОБОТИ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ

Розглядаються особливості застосування прийомів тайм-менеджменту в роботі фахівців галузі документознавства, зокрема, на посадах референта, секретаря.

Ключові слова: планування, розклад, менеджмент, час, документознавство, референтська діяльність.

Features of time management techniques usage in records management are considered.

Key words: planning, schedule, management, time, records management, reference activity.

Важливим чинником ефективного використання робочого часу фахівця-документознавця є планування роботи. У плані роботи фахівець визначає завдання, які постали перед установою, питання, які потребують підготовки управлінського рішень з боку посадових осіб, які готують необхідні інформаційні матеріали, терміни виконання визначених питань тощо. Окремо формулюється зміст завдань, які буде вирішувати документознавець, порядок виконання, координація зусиль і система контролю.

Першим кроком фахівця-документознавця є вибір форми участі у вирішенні управлінських завдань, організації взаємодії окремих виконавців і взаємозв'язків з іншими організаціями зовнішнього середовища. План повинен чітко визначати час роботи з документами, приймання відвідувачів, перебування у структурних підрозділах, участь у зборах акціонерів і трудового колективу, проведення нарад тощо [1].

Створення такого плану допомагає задавати темп роботи апарату управління, забезпечує черговість виконання завдань, дає можливість виділити час для творчої роботи, інноваційної діяльності, підвищення своєї кваліфікації.

Тут документознавець має вміти компетентно і завчасно приступати до постановки та вирішення стратегічних питань, продуктивно працювати.

Індивідуальний план роботи складається на такі терміни: а) довгостроковий – рік, квартал; б) середньостроковий – місяць; в) короткостроковий – тиждень, день.

План передбачає точне визначення термінів виконання роботи і час, необхідний для цього. Роботи, що виконує фахівець, особисто поділяються на періодичні, що повторюються і раптово виникають. Періодичні роботи повторюються щоденно, щотижнево, щомісячно у визначеному ритмі, зокрема, це: робота з документами; наради; приймання спеціалістів і працівників підприємства; приймання відвідувачів; робота у підрозділах.

Витрати часу на їх виконання також плануються точно. Роботи, що виникають раптово, у плані передбачити неможливо. Для цього необхідно проектувати у плані резерв часу на їх виконання, а якщо його буде недостатньо, то потрібно зменшити витрати часу на заплановані роботи, перенести на інший час, або доручити їх виконання відповідальному працівникові апарату управління. Планування особистої праці є невід'ємною рисою свідомої діяльності кожної людини.

План особистої праці повинен складатися на тиждень та місяць. Він має бути спрямований на вирішення основних завдань, на відшукування способів раціоналізації праці.

Роботи, що підлягають виконанню впродовж дня, ранжуються за терміновістю і значущістю. На першу годину роботи необхідно передбачати ознайомлення з поштою, приймання відвідувачів, тому що в цей період відбувається «впрацювання».

Найбільш важкі питання потрібно розглядати під час піку своєї працездатності.

В останні години дня варто виконувати легкі роботи. Кожному робочому дню варто додавати свого «профілю», тобто включати одне з великих і важливих питань із капітального будівництва, спеціальні питання (матеріально-технічного постачання, фінансування й інші).

Проведення нарад і засідань варто проводити на початку і наприкінці тижня, коли спостерігається зниження працездатності. До плану особистої праці не потрібно вносити щодня повторювані справи, для них просто

необхідно зарезервувати 25-30 % робочого часу. На непередбачені роботи необхідно відвести 10-15 % часу.

Для підвищення ефективності своєї праці будь-який секретар повинен: уміти визначати важливість і черговість вирішення проблем, що виникають; не доручати іншим вирішення стратегічних проблем, але другорядні питання передавати заступникам; бути вимогливим до себе й інших, не допускати безвідповідальності; у надзвичайних ситуаціях діяти швидко і рішуче, але уникати авантюричних рішень; з гідністю сприймати невдачі; бути послідовним і у власних діях.

До основних правил планування часу відносять: аналіз видів діяльності та витрат часу; зведення завдань в єдине ціле – планування дій; регулярність – системність – послідовність; реалістичне планування; адаптація; поповнення втрат часу; письмова форма; перенесення невиконаного; установлення часових норм; установлення термінів виконання; установлення пріоритетів; позбавлення від «тиранії» поспішності; делегування справ; перероблення – повторне перевіряння; планування вільного часу; часові блоки і спокійний час; час для планування і творчості; рутинна робота; альтернативи; різноманітність; узгодження планів із зацікавленими сторонами; контроль за виконанням.

Організація праці секретаря безпосередньо пов'язана з використанням ним свого робочого часу на виконання окремих трудових процесів.

Тайм-менеджмент вчить ефективно управляти своїм життям, насолоджуватися кожним моментом часу, знаходити час для рідних і близьких людей, виділяти час для саморозвитку. Не дивлячись на завантаженість роботою, не можна забувати піклуватися про себе.

Рекомендації, які наводять дослідники з питань ефективного тайм-менеджменту, дуже часто є характерними для лайфхаків, що означає маленьку хитрість, яка допомагає вирішувати проблеми, тим самим заощаджуючи час [2]. Це набір методів і прийомів «зламу» навколишнього життя для спрощення процесу досягнення поставлених цілей за допомогою різних корисних порад і хитрих трюків. Сьогодні лайфхак – це не просто спосіб вирішення технологічних проблем, це прояв кмітливості на побутовому і соціальному рівнях, оптимізація життя в усіх його проявах. Ознаки лайфхаків: оригінальний, нестандартний погляд на проблему; економія ресурсів (часу, грошей, сил тощо); спрощення різних сфер життя (роботи, освіти, стосунків, здоров'я, самовдосконалення тощо); легкість застосування; користь для великої кількості

людей. У сучасному інформаційному просторі, у соціальних мережах та на сайтах можна знайти та скористатися лайфхаками відомих науковців та блогерів [3; 4]

Таким чином, питання тайм менеджменту фахівців-документознавців потребує подальших наукових та прикладних опрацювань за викладеними вище аспектами, впровадження освітніх компонентів, що є дотичними до тайм-менеджменту є необхідним кроком для підготовки якісних випускників за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Бібліографія

1. Варенко В.М. Референтна справа: навч. посібник. К., 2008. 212 с.
2. Лайфхак: [Електронний ресурс] // Вікіпедія. Вільна енциклопедія. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Лайфхак>.
3. Hacking Time Management (The 1,000 Minute Rule) Ryan Serhant Vlog #78 [E-Source]. Access point: <https://www.youtube.com/watch?v=tsqkCYFxOb0>.
4. Celebrities on Being Rich But Not Happy Giving Advice [E-Source]. Access point: <https://www.youtube.com/watch?v=6Fvmq638E3Y>.

Надійшло до редколегії 31.03.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Савченком С.В.

УДК 008:574.4+316.6:502.3

А. В. Савич, Л. Є. Гапонова
(Дніпро)

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ – ІНДЕКС СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Розглядаються першочергові проблеми взаємовідносин суспільства і природи, їх складний і суперечливий характер.

Ключові слова: людство, цивілізація, культура, природа, екологія, взаємодія.

The primary problems of the relationship between society and nature, their complex and contradictory nature, are considered.

Key words: humanity, civilization, culture, nature, ecology, interaction.

Сьогодні людство стоїть перед вибором свого місця у світі – стати більш цивілізованим, моральним, просто більш розумним, або занепастити і себе, і життя на планеті. З одного боку, маємо нові науково-технічні досягнення, що

зробили цивілізацію процвітаючою, з іншого – загострення зростаючої кризової ситуації, що загрожує людству абсолютним вимиранням.

Першочерговими є проблеми взаємовідносин суспільства і природи, що мають складний і суперечливий характер. Розвиток продуктивних сил суспільства, технологій різних виробництв, знань і навичок людей призвів до зростання їх впливу на природу. Проте згодом людство дедалі більше залежало від природних ресурсів, що посилювалося розвитком промислового виробництва. У свою чергу це спричинило низку глобальних екологічних проблем: перевитрачання первинного продукту призвело до виходу людства за межі своєї екологічної ніші; виробництво матеріалів із застосуванням температур і тиску, набагато вищих, ніж існують у природі, створило величезні масиви відходів, що не розкладаються; фрагментація ландшафтів викликала порушення довкілля; зменшення видової різноманітності знизило стійкість екосистеми (біосфери). Всі ці проблеми спричинило втручанням людей у природні процеси, що були б неможливими без застосування технічних засобів.

У цьому полягає діалектичне протиріччя взаємозалежності суспільства і природи: поступово збільшуючи владу над природою, суспільство водночас дедалі більше залежить від неї як джерела задоволення матеріальних потреб людей, самого виробництва.

Людство, що потрапило в екологічну кризу, не знає точних шляхів виходу з неї. Незважаючи на реалізацію програм розвитку безвідходних виробництв, удосконалення екологічного законодавства, екологічна криза триває. Стає все більш імовірним, що головна екологічна проблема полягає не в природі, а в ціннісно-етичних уявленнях людини і суспільства. Взаємини суспільства і природи стають глобальною загальнолюдською проблемою, тому без нової системи поглядів на світ і місце людини в ньому майбутні покоління, як біологічний вид, приречені на фізичне і духовне знищення. Вирішення екологічних та соціальних проблем як глобального, так і регіонального характеру можливе лише за умови створення нового типу екологічної культури, екологізації освіти відповідно до актуальних потреб особистості та громадянського суспільства. Тобто сьогодні проблема взаємовідносин суспільства та природи із суто теоретичної переростає в гостру злободенну практичну проблему, від вирішення якої залежить майбутнє людства.

Лише наприкінці ХХ століття прийшло усвідомлення, що принципи гуманізму мають співвідноситися не тільки з людиною, а й з природою. Отже,

гуманізм втрачає свій колишній зміст і стає екогуманізмом. Біля витоків екогуманізму стояли В. Вернадський, П. Тейяр де Шарден, В. Соловйов, Н. Реріх, Н. Федоров, Л. Толстой, О. Флехтхайм.

Екологічний аспект гуманізму чи екогуманізм є істотною умовою становлення екологічного суспільства, гармонійного розвитку особистості, що потребує всебічного врахування природних чинників у індивідуальному, духовному, інтелектуальному та фізичному розвитку.

Екогуманізм, на відміну від традиційного гуманізму, передбачає буття людини у природі. Природа є символічним буттям людини. Саме тому людина змушена ставитися до неї так само дбайливо, як до самої себе.

Екологічна культура характеризує рівень розвитку екологічної свідомості в людини і суспільства, у якому висвітлене ціннісне ставлення до природного середовища як життєво необхідного. Цінності екологічної культури людства передаються, відтворюються, зберігаються через екологічне виховання, що є первинно гуманістичним, оскільки мета його полягає у здобутті особистістю якості людського ставлення до природи.

У центрі сучасного екологічного виховання є людина зі своїми життєвими проблемами. Культурні екологічні домінанти та гуманістичні якості особистості є головними чинниками, від ступеня прояву яких залежить доля людства, тобто екологічні відносини набувають соціально-екологічних ознак.

Отже, хоч технічний розвиток абсолютно необхідний, проте його недостатньо. Цивілізація має стати іншою, і змінитися має духовний світ людини. Тому вирішення проблем доводиться шукати у самій людині, у зміні її індивідуальності, якій сприятиме формування нового екологічного мислення.

Проблеми становлення екологічного мислення та питання самовдосконалення людини можуть висвітлити такі науки як екологія, філософія, психологія, етика, педагогіка, історія тощо. У зв'язку з важливістю соціальної ролі й навіть історичної місії екологічного мислення в розвитку та існуванні всієї цивілізації, учені вирішують питання формування загального планетарного екологічного мислення, носієм якого стане людство як загальний, пізнавальний, діяльний суб'єкт.

Екологізація мислення є новим вищим ступенем духовного розвитку соціуму, перспективним щаблем трансформації світогляду індивіда. Екологічні відносини в суспільстві набувають соціально-екологічних ознак. Виникає своєрідна екосистема з індексом соціуму та ступенем гуманізму [1-5].

Людина завжди вільна за визначенням. Але свобода – це усвідомлена потреба. Тому в ній закладено прагнення до більшої свободи, а в соціумі це можливе лише за умови вирішення глобальних проблем, а, отже, екогуманізм стає духовним гарантом та комунікатором індивідів у соціумі.

Бібліографія

1. Биоэтика: проблемы, трудности, перспективы: (материалы «круглого стола») // Вопр. философии. 1992. № 10. С. 3-28.
2. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста: моногр. М., 1988. 240 с.
3. Рейхенбах Г. Философия пространства и времени. М., 1985. 214 с.
4. Хесле В. Философия и экология. М., 1994. 305 с.
5. Шибко В.Я. Екологія і політика: моногр. К., 1991. 136 с.

Надійшло до редколегії 30.09.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку проф. Михайлюком О.В.

УДК 004.89:004.03

О. М. Решетілова, О. А. Андрєєва

(Дніпро)

ОЗНАКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОСТІ ШТУЧНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Розглядається роль та місце штучного інтелекту у сучасному інформаційному просторі, висвітлюються ознаки інтелектуальності штучних інформаційних систем.

Ключові слова: інтелектуальні інформаційні системи, штучний інтелект, інформаційні технології, інформаційний простір.

The role and place of artificial intelligence in the modern information space is considered, the signs of intelligence of artificial information systems are highlighted.

Keywords: intelligent information systems, artificial intelligence, information technologies, information space.

Характерною властивістю сьогодення є процеси інформатизації, що інтенсивно розвиваються та впроваджуються практично в усіх сферах людської діяльності. Вони призвели до формування нової інформаційної інфраструктури, яка пов'язана з новим типом суспільних відносин та використанням нових інформаційних технологій.

До інформаційних систем нового покоління належать інформаційні системи, побудовані на штучному інтелекті.

Особливість сучасних інтелектуальних систем нині визначається рівнем використання комп'ютерної техніки у новітніх наукових розробках, а також у різних сферах людської діяльності. У зв'язку з цим, сьогодні спостерігаються якісні зміни у галузі комп'ютерного моделювання інтелектуальних систем й інформаційних технологій. Особливості використання систем штучного інтелекту стають основою досліджень.

Штучний інтелект – це штучні системи, створені людиною на базі ЕОМ, що імітують вирішення людиною складних творчих завдань. Створенню інтелектуальних інформаційних систем (ІС) сприяла розробка в теорії штучного інтелекту логіко-лінгвістичних моделей. Ці моделі дають змогу формалізувати конкретні змістові знання про об'єкти управління та процеси, що відбуваються у них, тобто введення в ЕОМ логіко-лінгвістичних моделей поряд із математичними.

Особливістю штучного інтелекту є те, що він не є простим інструментом у своїй будові та функціональності. За визначенням С. О. Суботіна, штучний інтелект сам обирає, який саме алгоритм використовувати при вирішенні того чи іншого завдання [3, с.27]. На сьогодні такий вибір є лише завченим алгоритмом вирішення завдань із інтегруванням різноманітних методів аналізу та вироблення рішення чи вчинення дії, тобто штучний інтелект сьогодення не здатен самостійно навчатися. Саме тому він виконує функцію допоміжного інструмента в інформаційно-аналітичній діяльності.

Одним із напрямків розвитку штучного інтелекту є розробка комп'ютерних інтелектуальних систем, здатних виконувати функції, що традиційно вважаються інтелектуальними, – розуміння мови, логічний висновок, використання накопичених знань, навчання, розпізнавання образів, а також навчатися і пояснювати свої рішення.

Будь-яка інформаційна система виконує наступні функції:

- сприймає інформаційні запити та вхідні дані, які вводить користувач;
- опрацьовує введені й збережені в системі дані, відповідно до потрібного алгоритму;
- формує необхідну вихідну інформацію.

З точки зору реалізації зазначених функцій, ІС можна розглядати як фабрику, що виробляє інформацію, у якій замовленням є інформаційний запит,

сировиною – вихідні дані, продуктом – необхідна інформація, а інструментом – знання, за допомогою яких дані перетворюються в інформацію.

Загальні недоліки сучасних інформаційних систем полягають у слабкій адаптованості до змін у досліджуваній галузі та інформаційних потребах користувача, а також у тому, що неможливо вирішувати некоректно сформовані завдання. Підвищення ефективності інформаційних систем можна досягти їх інтелектуалізацією.

Інтелектуальна інформаційна система – це один із видів автоматизованих інформаційних систем, інколи ІС називають системою, заснованою на знаннях. Інтелектуальна інформаційна система є комплексом програмних, лінгвістичних й логіко-математичних засобів для реалізації основного завдання: здійснення підтримки діяльності людини і пошуку інформації в режимі розширеного діалогу мовою, наближеною до природної.

Інформаційно-обчислювальними системами з інтелектуальною підтримкою для вирішення складних завдань називають ті системи, у яких логічна обробка інформації переважає над обчислювальною [4].

Таким чином, будь-яка інформаційна система, яка вирішує інтелектуальне завдання або використовує методи штучного інтелекту, відноситься до інтелектуальних.

Інтелектуалізація інформаційних систем вимагає вирішення наступних завдань: оптимального вибору методу, що забезпечує максимальну ефективність ІС залежно від ситуації; розроблення бази знань; порівняння нових знань із попередньо набутими; одержання узагальнених знань; логічне планування індивідуальної діяльності; спілкування із користувачем мовою, максимально наближеною до природної; одержання інформації за каналами, які використовує людина для сприйняття довкілля; вміння формувати для себе або на прохання користувача пояснення власної діяльності; надання користувачеві допомоги за рахунок тих знань, які зберігаються у пам'яті, і тих логічних засобів міркувань, які притаманні системі.

Для інтелектуальних інформаційних систем характерні наступні ознаки:

- розвинені комунікативні здібності;
- вміння вирішувати складні завдання;
- здатність до самонавчання;
- адаптованість [1, с.20].

Якщо під час експлуатації інформаційної системи з'ясується потреба у модифікації одного із двох компонентів програми, то виникне необхідність її переписування. Це пояснюється тим, що повним знанням проблемної галузі володіє тільки розробник ІС, а програма служить «недумаючим виконавцем». Цей недолік усувається в інтелектуальних інформаційних системах.

ІС заснована на концепції використання бази знань для вирішення завдань різних типів, у залежності від конкретних інформаційних потреб користувачів.

Комунікативні здібності інтелектуальних інформаційних систем характеризують спосіб взаємодії кінцевого користувача із системою, зокрема можливість формування довільного запиту в діалозі з ІС мовою, максимально наближеною до людської. Таким чином, чим більше буде ситуацій, у яких штучні інтелектуальні системи зможуть замінити людину, тим більш інтелектуальними будуть вважатися ці системи [2, с.5].

Отже, на сьогодні інформаційні інтелектуальні системи є перспективними у своєму розвитку, а підвищення ефективності впровадження інформаційних систем у різні галузі діяльності тісно пов'язане із рівнем інтелектуалізації. На сучасному етапі розвитку інформаційних систем та технологій більшість рутинних операцій щодо обробки інформації вже автоматизовано, а подальше підвищення ефективності роботи потребує автоматизації інтелектуальної та творчої діяльності людини.

Бібліографія

1. Білоцерківський О.Б. Інформаційні системи в менеджменті: навч.-метод. посіб. Х., 2008. 84 с.
2. Глибовець М.М., Олецький О.В. Штучний інтелект: підруч. для студ. вищ. навч. закл. К., 2002. 336 с.
3. Субботін С.О. Подання й обробка знань у системах штучного інтелекту та підтримки прийняття рішень: навч. посіб. Запоріжжя, 2008. 341 с.
4. Штучна нейронна мережа: [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Штучна_нейронна_мережа.

Надійшло до редколегії 31.03.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Прокоф'євою К.А.

К. А. Прокоф'єва, Г. О. Рублівська
(Дніпро)

ФАКТОРИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПЛИВУ НА ЯКІСТЬ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Аналізується резерв покращення ефективності суспільного виробництва за рахунок підвищення якості прийнятих рішень та шляхи удосконалювання цього процесу.

Ключові слова: адміністрування, керування персоналом, процеси управління, якість управління, управлінські рішення.

The reserve of improving the efficiency of social production due to the improvement of the quality of the decisions made, which is achieved by improving this process, is analyzed.

Keywords: administration, personnel management, management processes, management quality, management decisions.

Найважливішим резервом підвищення ефективності всього суспільного виробництва є підвищення якості прийнятих рішень, що досягаються шляхом удосконалювання процесу прийняття рішень. Технологія прийняття рішень передбачає певну послідовність управлінських операцій і процедур: діагностика проблеми; визначення можливих способів її розв'язання; оцінювання варіантів; вибір оптимального варіанта.

Управлінське рішення – це результат вибору суб'єктом управління способу дій, спрямованих на вирішення поставленого завдання в існуючій чи спроєктованій ситуації. Завдання, на розв'язання яких потрібні управлінські рішення, характеризуються:

- невизначеністю, а в деяких випадках і суперечливістю умов;
- недостатністю інформації про можливі способи їх вирішення та чітких алгоритмів вирішення;
- необхідністю вирішення в обмежений час [1, с.464].

Виділяють три основні типи управлінських завдань:

1) концептуальні (стратегічні завдання, пов'язані з довгостроковим плануванням, прогнозуванням);

2) поточні (пов'язані з техніко-технологічним аспектом функціонування виробництва, створення і впровадження нової техніки, технології тощо);

3) кадрові (завдання, які виникають унаслідок дії людського фактора, соціально-психологічний клімат у колективах тощо).

Управлінський процес постає як комплекс взаємопов'язаних операцій, які виконуються в певній послідовності та спрямовані на розв'язання конкретних завдань і досягнення цілей. Найважливішим резервом підвищення ефективності всього суспільного виробництва є підвищення якості рішень, прийнятих керівництвами. Під якістю управлінських рішень варто розуміти ступінь його відповідності характеру завдань функціонування, що дозволяються, і розвитку освітніх систем.

Фактори, що визначають якість і ефективність управлінських рішень, можуть класифікуватися за різними ознаками – як фактори внутрішньої природи (пов'язані з керуючою і керованою системами), так і зовнішні фактори (вплив навколишнього середовища).

До числа цих факторів варто віднести:

1) закони об'єктивного світу, пов'язані з прийняттям і реалізацією управлінських рішень;

2) чітке формулювання мети – для чого приймається управлінські рішення, які реальні результати можуть бути досягнуті, як вимірити, співвіднести поставлену мету і досягнуті результати;

3) обсяг і цінність отриманої інформації – для успішного прийняття управлінського рішення головним є не обсяг інформації, а цінність, обумовлена рівнем професіоналізму, досвіду, інтуїцією кадрів;

4) час розробки управлінських рішень – як правило, управлінське рішення завжди приймається в умовах дефіциту часу і надзвичайних обставин (дефіциту ресурсів, соціальних змін, непослідовного здійснення політики у галузі позашкільної освіти);

5) організаційні структури керування;

6) форми і методи здійснення управлінської діяльності;

7) методи й методики розробки та реалізації управлінських рішень (наприклад, якщо за результатами діяльності заклад лідирує – методика одна, якщо результативність низька – інша);

8) суб'єктивність оцінки варіанта вибору рішення. Чим більш неординарними є управлінські рішення, тим суб'єктивніша оцінка. Стан

керуючої і керованої систем (психологічний клімат, авторитет керівника, професійно-кваліфікаційний склад кадрів тощо);

9) систему експертних оцінок рівня якості й ефективності управлінського рішення.

До факторів як позитивного, так і негативного впливу на процес прийняття управлінських рішень відносять особисті оцінки керівника, середовище прийняття рішень, інформаційні обмеження у поведінці, обмеження, негативні наслідки, взаємозалежність рішень тощо [3, с.150].

Особиста оцінка керівника – це суб'єктивна оцінка підлеглого керівником стосовно рівня компетентності, моральності, цінностей, порядності та інше. Середовище прийняття рішень – це обставини, при яких приймається рішення. Це може бути детермінована ситуація, ситуація ризику та невизначеності.

Інформаційні обмеження – це недоступність або висока вартість інформації. Обмеження у поведінці – це перешкоди через конфлікти у процесі прийняття рішень. Негативні наслідки – це компроміси при прийнятті рішень, коли знають наперед про можливість як позитивного, так і негативного результату. Взаємозалежність рішень – це взаємозв'язок головного рішення з другорядним.

Управлінські рішення повинні спиратися на об'єктивні закони і закономірності суспільного розвитку. З іншого боку, управлінські рішення істотно залежать від безлічі суб'єктивних факторів – логіки розробки рішень, якості оцінки ситуації, структуризації завдань і проблем, визначеного рівня культури керування, механізму реалізації рішень, виконавської дисципліни тощо. Удосконалювання процесу прийняття управлінських рішень і відповідно підвищення якості прийнятих рішень досягається за рахунок використання наукового підходу, моделей і методів прийняття рішень [2, с.159].

Бібліографія

1. Бандурка А.М. Психологія управління. Х., 2018. 464 с.
2. Вейл П. Искусство менеджмента. М., 2014. 120 с.
3. Давидович І.Є., Давидович О.І. Контролінг та інформаційне забезпечення // Проблеми економіки України: зб. наук. праць. Вип. 8. Тернопіль, 2011. С. 148-152.

Надійшло до редколегії 31.05.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Решетіловою О.М.

О. М. Решетілова, Я. І. Рижков

(Дніпро)

ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЇ

Розглядаються особливості цифрової грамотності та важливість критичного мислення у сучасному світі.

Ключові слова: інформація, цифрова грамотність, інформаційна грамотність, комп'ютеризація, критичне мислення.

Features of digital literacy and the importance of critical thinking in the modern world are considered.

Keywords: information, digital literacy, information literacy, computerization, critical thinking.

Сучасний рівень автоматизації та комп'ютеризації в усіх сферах людської діяльності став домінантним у розвитку міжособистісних комунікацій, професійної діяльності усіх галузей, освіти, надання та отримання послуг, організації відпочинку та багато іншого. Будь-який користувач інтернету має доступ до безмежного обсягу інформації в режимі реального часу. Цифрові технології використовуються як високотехнологічні засоби комунікації, і як інструмент для освіти та роботи.

Варто відмітити, що в наш час темпи комп'ютеризації дещо випереджають навички великої кількості людей. Ключовим фактором успішного професійного росту в сучасному світі є формування таких ключових моментів: здатність постійно навчатись і готовність постійно опановувати нові знання за новими технологіями.

Постійно зростає важливість не конкретних знань, а здатності їх отримувати. В епоху швидкого розвитку цифрової економіки відчувається гостра потреба в людях, що здатні обробляти великий потік інформації і виділяти в ньому найважливіше.

Сьогодні досить гостро постає питання цифрової грамотності населення. Адже крім безлічі позитивних якостей, Інтернет має такі особливості: відсутність систематизації даних, швидка зміна інформації або її недостовірність, що потребує постійної перевірки [1].

Перше визначення «цифрової грамотності» визначається Полом Гілстером як «здатність розуміти та використовувати інформацію, що представлена у безлічі форматів, з широкого спектру джерел за допомогою комп'ютерів» [4]. Сьогодні, цифрова грамотність це базова необхідність сучасної людини, яка включає в себе: вміння та навички отримання, оцінки, обробки та створення інформації за допомогою цифрових технологій; вибір найбільш ефективних програмно-технічних засобів для реалізації поставлених завдань, їх безпечне використання; вміння ефективно взаємодіяти з іншими користувачами і вирішувати комунікативні завдання в умовах цифрового середовища, використовуючи для цього всі сервіси та етичні норми.

Цифрову грамотність можна розглядати як сукупність п'яти компонентів, оцінка яких показує об'єктивний рівень її володіння:

- робота з інформацією чи цифровим контентом, вміння створювати, шукати, аналізувати, класифікувати інформацію, грамотною з нею працювати;
- робота з комп'ютером як з інструментом, вміння технічно здійснювати різні операції, розуміння пристрою комп'ютера, операційних систем і програмного забезпечення;
- робота з медіа, як вміння створювати, шукати, оцінювати медіаконтент, орієнтуватись у медіа середовищі;
- комунікація в цифровому середовищі, як вміння та етика спілкування в цифровому просторі та соціальних мережах;
- відношення до технологічних інновацій – використання в житті та професійній діяльності різних технологій, сервісів та інструментів для роботи у цифровому середовищі.

Всі ці компоненти мають одну мету – забезпечити користувачу максимально ефективну роботу в цифровому середовищі.

Не треба також забувати про важливість критичного мислення. Критичне мислення це особливий вид розумової діяльності людини, для якого характерні: систематичність, комплексність, послідовність, ясність, достовірність, релевантність, точність, доказовість [2].

Виділяють такі рівні критичного мислення [3, с.13-15]:

- емпіричний рівень – критична перевірка фактів;
- теоретичний рівень – критична перевірка теорій;
- метатеоретичний рівень – критична перевірка норм та цінностей.

Таке мислення важливе на кожному етапі роботи з інформацією, яких виділяють три:

- етап отримання інформації – на цьому етапі вирішується, яка інформація потрібна і які джерела є доступними для її пошуку;

- етап оцінки інформації – проводиться відбір інформації із джерела, із подальшим аналізом, синтезом та інтерпретацією;

- етап використання інформації – освоєння інформації, передача та використання її відповідно до вимог законодавства та етичних норм.

На першому етапі інформаційної діяльності варто максимально критично поставитись до вибору джерела, щоб дотримати баланс між доступністю джерела та ступенем впевненості в достовірності інформації в ньому.

На другому етапі відбувається оцінка якості інформації. Тут критичне мислення відіграє роль основного інструмента, що дозволяє оцінити достовірність отриманої інформації, провести порівняльний аналіз інформації отриманої із різних джерел, синтезувати дані в єдине ціле.

На третьому етапі знайдена та опрацьована інформація використовується для вирішення реальних завдань чи проблем. Необхідно вміти розробляти структуру та обґрунтувати висновки у відповідності до отриманої інформації. При цьому задіяні всі аспекти критичного мислення, включаючи здатність змінювати свою позицію, якщо вона протирічить з новою достовірною інформацією. На цьому етапі інформація переходить у статус знання, якщо є зацікавленість чи необхідність у цьому.

Отже, враховуючи сучасний рівень використання технологій та обігу інформації, цифрова та інформаційна грамотність є одними із найважливіших навичок сьогодення, а критичне мислення є основою цієї грамотності. Важливе значення має підвищення грамотності не тільки окремої особи, а і населення всієї держави. Це призведе до зниження Інтернет-злочинів та різних шахрайських маніпуляцій, а рівень життя в грамотному суспільстві значно підвищиться.

Бібліографія

1. Архіпова Є.О., Ковалевська О.В. Критичне мислення як необхідна складова розумової діяльності людини в межах сучасного інформаційного суспільства. // Гуманітарний часопис. 2012. № 2. С. 34-38.
2. Задніпрянець І. Технологія розвитку критичного мислення: [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://chervonakalina.ucoz.com/load/tekhnologiji_

navchannja/tehnologija_rozvitku_kritichnogo_mislennja/tehnologija_rozvitku_kritichnogo_mislennja_i_zadnirjanec/15-1-0-20.

3. Макаренко В.М., Туманцова О.О. Як опанувати технологію формування критичного мислення. Харків: Основа, 2008. 96 с.
4. Gilster P. Digital Literacy. N.Y., 1997.

Надійшло до редколегії 31.03.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Савченком С.В.

УДК 378.1(09)+372.800.2

К. А. Прокоф'єва, В. О. Вакуленко

(Дніпро)

OBSERVATORY – ДОРАДЧИЙ ОРГАН ЧИ ГАРАНТ ПРИНЦИПІВ ВЕЛИКОЇ ХАРТІЇ УНІВЕРСИТЕТІВ У СУСПІЛЬСТІ?

Розглядається Наглядова рада (Observatory) Великої Хартії університетів, яка має допомогти її членам посісти центральне місце в суспільстві та виявити їх відповідальність щодо інших закладів у формування майбутнього Європи, урядів, компаній та багатьох громадських організацій, щоб забезпечити розвиток освіти та інноваційний рух у світі, який швидко змінюється.

Ключові слова: Болонський процес, Велика Хартія університетів, Наглядова рада Великої Хартії університетів, вища освіта, освітній процес.

The Supervisory Board (Observatory) of the Great Charter of Universities is under consideration, which should help its members take a central place in society and reveal their responsibility towards other institutions in shaping the future of Europe, governments, companies and many public organizations, to ensure the development of education and the innovative movement in the world, which is changing rapidly.

Key words: Bologna Process, Great Charter of Universities, Supervisory Board of the Great Charter of Universities, higher education, educational process.

Велика хартія університетів (Magna Charta Universitatum) – це результат пропозиції, з якою в 1986 році Болонський університет звернувся до провідних університетів Європи. Ідею складання та підписання такого документа підтримала наукова, освітянська та політична еліта Європи.

На зустрічі в Болоньї (червень 1987 року) делегати з 80 європейських університетів обрали раду з восьми членів – керівників провідних європейських університетів та представників Ради Європи – для розробки проєкту Хартії, який було складено в Барселоні у січні 1988 року.

18 вересня 1988 року під час урочистостей, присвячених 900-річчю Болонського університету – альма-матер європейської вищої освіти, ректори 430 університетів в урочистій обстановці у присутності багатьох представників громадськості, урядовців та духовенства підписали Велику хартію. Цей документ окреслює фундаментальні принципи керування університетами, щоб забезпечити розвиток освіти та інноваційний рух у світі, який швидко змінюється. Метою хартії стало відзначення найважливіших цінностей університетських традицій і сприяння тісним зв'язкам між університетами Європи.

Через більш ніж десять років після підписання Хартії Болонський університет і Конфедерація спілок ректорів ЄС заявили про намір заснувати Наглядову раду (Observatory) Великої хартії університетів, що мала б відстежувати виконання цих принципів у глобалізованому суспільстві, яке характеризується ринково зумовленою економікою. У вересні 2001 року її було створено. Observatory має допомогти університетам посісти центральне місце в суспільстві та виявити їх відповідальність щодо інших закладів, які формують майбутнє Європи, урядів, компаній та багатьох громадських організацій.

На основі цього оновленого розуміння академічних функцій університету Observatory також слідкує за дотриманням принципів Великої хартії в суспільстві, щоб надати університетам реальну можливість для проведення досліджень, внесення пропозицій та інновацій у розвиток і передачу знань та пошуки істини. Observatory має за мету підтримувати університети разом з Європейською асоціацією у разі, коли академічні заклади визначають зі своїми партнерами спільні орієнтири, яких вони мають дотримуватися в майбутньому розвитку.

Основних напрямів цієї діяльності можна виділити три:

1) отримувати та поширювати інформацію про автономію університетів у країнах Європи та за її межами щодо реформ, які готуються чи впроваджуються, і визначати, як ці реформи впливають на суспільні перетворення в окремих країнах і в Європі в цілому;

2) оцінювати ситуації, коли університети вважають, що їх можливості діяти, розвивати й поширювати нові ідеї стримуються політичною та економічною владою;

3) пропонувати теми для дискусій щодо прав та обов'язків університетів у соціальному, культурному й економічному розвитку, тобто виконувати свої громадські обов'язки [1].

Члени Observatory з 2001 року зустрічаються з урядовими й академічними лідерами країн і висловлюють свою думку щодо усунення конфлікту між органами державної влади та керівництвом університетів стосовно майбутньої структури вищої освіти в країні.

Контроль за виконанням принципів Хартії Observatory здійснює за чотирма основними напрямками:

1) проводить опитування, організовує візити та дослідження з метою оцінки сфери діяльності університетів, коли вони підсилюють свою роль у суспільстві та збільшують свій інтелектуальний внесок у суспільство, що швидко змінюється;

2) надає консультації лідерам університетів та іншим учасникам освітнього й наукового процесу на основі моніторингу функціонування університетів у суспільстві;

3) підтримує форум для обговорення академічними, політичними, економічними лідерами та представниками засобів масової інформації ролі автономії університетів та академічної свободи;

4) видає матеріали за результатами своєї діяльності щодо сучасного розуміння ролі та обов'язків університетів [1].

Observatory у своїй діяльності спирається на правління з п'яти членів, що займається справами матеріального забезпечення, та колегію із семи членів, що аналізує втілення принципів Хартії в сучасному суспільстві. Щороку у вересні проводиться конференція в Болоньї з питань втілення принципів Хартії університетами Європи. Правління збирається один раз на рік. Колегія збирається декілька разів на рік, залежно від потреби. Observatory також спирається на регулярні контакти з 960 закладами з 94 країн, що на поточний момент підписали Хартію [2], для одержання та поширення інформації про розвиток університетської автономії та академічної свободи в Європі та за її межами.

Бібліографія

1. Magna Charta Universitatum – Велика Хартія Університетів: [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://virtuni.education.zp.ua /info_cpu/node/1220](http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/node/1220). Назва з екрану.
2. Signatory Universities: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.magna-charta.org/signatory-universities>. Назва з екрану.

Надійшло до редколегії 30.09.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку проф. Михайлюком О.В.

УДК 004.77:316.774+316.472.4

А. М. Кучер

(Дніпро)

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ КОМУНІКАЦІЇ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Розглядаються основні проблеми комунікації та особливості їх прояву в соціальних мережах.

Ключові слова: комунікація, текст, соціальні мережі, конфлікт, мем.

The main problems of communication and the peculiarities of their manifestation in social networks are considered.

Keywords: communication, text, social networks, conflict, meme.

Соціальні мережі, як частина соціальних медіа, побудовані на принципі взаємодії користувачів, що включає в себе створення аудиторією інформаційного контенту та його обговорення, а також формування колективної думки. Можливість користувачів брати участь у масовому комунікативному процесі призводить до моментального та майже не контрольованого поширення інформації, що може викликати проблеми комунікативної взаємодії користувачів в просторі соціальних мереж.

Соціально-орієнтоване визначення комунікації – це механізм за допомогою якого стає можливим існування і розвиток людських відносин – всі символи розуму разом із способами їх передачі в просторі, що збережені у часі [1].

Таким чином під комунікацією можна розуміти будь-які дії користувачів, що пов'язані безпосередньо із спілкуванням та розповсюдженням інформації різноманітного змісту, які передбачають всі можливі способи передачі даних.

Основою комунікації в онлайн-мережах є текст. Така специфіка взаємодії викликає наступні загальні проблеми в спілкуванні:

- нездатність зрозуміти виражену думку;
- «тролінг»;
- повне несприйняття комунікаторами думки один одного, та як наслідок, агресія.

В останній час найбільше конфліктних ситуацій виникають на ґрунті різних поглядів:

- політичні погляди;
- релігійні, філософські погляди;
- расизм та націоналістичні погляди;
- екологічний характер (захист середовища, тварин, вегетаріанство);
- фемінізм, сексизм;
- ЛГБТ-спільноти.

При перетині різних культур та поглядів виникає емоційна напруга в інтернет-просторі. Виникає необхідність нормалізації та гармонізації спілкування для успішного ведення комунікативного процесу та уникнення ситуацій комунікативних невдач [2].

Загалом в таких конфліктах домінує безграмотність та відсутність культури спілкування. А відчуття анонімності та всездозволеності не зупиняє комунікаторів від ігнорування етики спілкування.

Окрім тексту комунікація виражається наступними методами:

- зображення, фотографії;
- відео;
- реакції, лайки, емодзі, стікери;
- голосові та відеоповідомлення.

Важливою одиницею сучасного інтернет-простору є також меми, які з кожним роком охоплюють все більше суспільних верств населення. На початку розвитку соціальних мереж меми використовувались здебільшого молоддю, а в останні роки такий метод поширення інформації використовують як політичні діячі, так і великі організації. Проблематика мемів виходить з того, що один мем люди можуть сприймати по-різному, або ж взагалі не зрозуміти висвітленого у ньому сенсу. Тому використовуючи їх в міжособистісному спілкуванні або поширюючи на певну аудиторію, треба розуміти для кого і з якою метою це робиться.

Узагальнюючи, можна виділити три основних аспекти проблемної взаємодії користувачів у соціальних мережах:

- екологічний аспект: використання нецензурної лексики, що демонструє зневажливе ставлення до культурних мовленнєвих норм.

- психологічний аспект: використання маніпулятивних та агресивних прийомів, в тому числі провокації, що призводять до активного обговорення користувачами тих чи інших тем, але, як правило, без аргументації. Такі обговорення мають здебільшого емоційний характер і впливають на мислення та свідомість співрозмовника.

- культурний аспект: користувачі нехтують нормами культури та етики спілкування, відсутнє взаєморозуміння між співрозмовниками, несприйняття особистої думки опонента, відкриті конфлікти учасників діалогу.

Отже, сьогодні на шляху до адекватної комунікаційної взаємодії в соціальних мережах існує безліч перешкод, які передусім залежать від функціональних особливостей конкретної мережі і самої специфіки онлайн-спілкування. В ідеалі, соціальні мережі, як і реальне життя, припускають толерантне та конструктивне ведення діалогу. Комунікація має відбуватися на принципах рівноправного спілкування з усіма користувачами і не виходити за межі культури мовленнєвої поведінки.

Бібліографія

1. Кули Ч.Х. Общественная организация / Тексты по истории социологии XIX-XX веков: хрестоматия. М., 1994. С. 379-382.
2. Селютин А.А. Коммуникативная толерантность в виртуальном пространстве: на примере анализа текстов социальных сайтов: дисс. ... канд. филол. н. Челябинск, 2009. 247 с.

Надійшло до редколегії 31.03.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Іващенко О.В.

Г. П. Розумна
(Дніпро)

ЕТАПИ ВХОДЖЕННЯ МАРКЕТИНГУ В ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Досліджуються етапи використання маркетингового підходу в сучасній українській бібліотечній сфері.

Ключові слова: бібліотека, користувач інформації, попит, маркетинг, послуги, бібліотечний маркетинг.

The stages of using the marketing approach in the modern Ukrainian library sector are studied.

Keywords: library, information user, demand, marketing, services, library marketing.

В основу маркетингу, як відомо, поставлено попит, який треба вивчати й прогнозувати. Сутність його зводиться до вироблення послуг, товарів чи пропозицій того, що знаходить збут. Отже, головна ідея, що лежить в основі маркетингу – максимальне задоволення запитів споживачів (користувачів), – стала основним поштовхом для використання маркетингового підходу в бібліотечній сфері, яка в сучасному інформаційно-комунікаційному просторі потребує суттєвого оновлення.

В сучасному світі перед бібліотеками постало нове завдання: знайти своє місце серед установ, що надають інформаційні послуги. А отже, включитися у конкуренцію за користувача з іншими подібними організаціями та мережею Інтернет. Досвід використання маркетингу в бібліотечній діяльності розпочався в 1960-ті роки в бібліотеках США та поступово розповсюджувався в європейських країнах. Приводом для застосування маркетингових засад в діяльності бібліотек нашої країни стали кризові явища в економіці. Бібліотеки опинилися в умовах недостатнього фінансування, вимушені були шукати нові шляхи для забезпечення свого функціонування, зокрема впроваджувати платні послуги.

Сьогодні маркетинг впевнено ввійшов у бібліотечну сферу: в практику діяльності бібліотечних закладів, в підготовку фахівців та наукову діяльність. З'явився термін «бібліотечний маркетинг». Поступово розширюється коло маркетингової діяльності та бібліотечних фахівців, що нею займаються.

Важливу роль тут відіграли дослідження сучасних вчених В.К. Ключова [4-9] та В.С. Крейденка [10-12], які розробили теоретичні основи бібліотечного маркетингу.

На основі аналізу літератури український дослідник бібліотечного маркетингу О. Башун [2, с.2-22; 3] відслідковує еволюцію входження маркетингу в діяльність бібліотек нашої країни: від повного заперечення та бурних дискусій щодо сумісності понять «ринок», «маркетинг», «комерціалізація» з одного боку та «бібліотека» – з іншого, до загально масштабної підтримки, вивчення основ маркетингу, розробки його теорії, методики і активного впровадження.

Перший етап – це нерішучі кроки по вивченню і узагальненню закордонного досвіду, і в першу чергу американського. Для цього періоду характерні гарячі дискусії з приводу доцільності і поєднання понять «бібліотека» та «ринок». Починається розробка перших теоретичних обґрунтувань ще не самого маркетингу, а близьких до нього економічних питань господарської діяльності бібліотек, необхідності впровадження маркетингу в бібліотеках. На цьому етапі маркетинг асоціюється з платними послугами і можливістю отримання бібліотеками прибутку, тобто активно досліджується комерційний маркетинг, закладається теоретичне підґрунтя маркетингу.

Другий етап – всебічне впровадження платних послуг, що призводить до своєрідної комерціалізації бібліотек та створення різних структур, які б займалися залученням коштів до бібліотек.

Третій етап – посилення уваги до вивчення, узагальнення і розробки теорії, методики та практики маркетингу. Для нього характерне розширення кола дослідників маркетингу в бібліотеках. В цей час розробляються теоретичні основи бібліотечного маркетингу, вводиться курс маркетингу в програми ЗВО та обласних курсів підвищення кваліфікації бібліотекарів, з'являються перші підручники та наукові статті.

Четвертий етап – глибоке вивчення і розробка окремих елементів маркетингу. Велика увага приділяється маркетинговим дослідженням, рекламі, проблемі ціноутворення з поступовим переходом до осмислення того, що маркетинг – це система не тільки для отримання прибутку, а й для перетворень в самій бібліотеці та бібліотечній сфері в цілому.

П'ятий етап – повномасштабне впровадження і використання маркетингу чи окремих його елементів в діяльність бібліотек всіх рівнів – від сільських, шкільних, пересувних до великих наукових.

Бібліотечний маркетинг стає системою різних видів діяльності бібліотеки, що пов'язані між собою та охоплюють планування, ціноутворення, продаж, доставку товарів та надання тих послуг, в яких є потреба у реальних та потенційних користувачів. Тобто маркетинг повинен пронизувати всю діяльність бібліотеки. Адже він починається з користувача і ним закінчується, бо «...бібліотеки – організації, які щось пропонують. І чим інтенсивніше користувачі вживають їх послуги, чим точніше бібліотеки визначають і якісніше втамовують їх потреби, чим більша кількість задоволених читачів, тим можливіше і значніше підтримка, яка їм буде надана з боку держави, громадськості та інших осіб та фондаций, їх утримують» [1, с.32].

Отже бібліотечний маркетинг викристалізовується як творчий процес управлінської діяльності, спрямований на збільшення виробництва бібліотечних послуг для задоволення запитів користувачів через вивчення цих запитів. В системі своєї господарської діяльності бібліотека, враховуючи наявні та ймовірні потреби і запити користувачів, намагається пристосуватися до цих потреб і запитів, запропонувати саме ті послуги, які будуть жаданими.

Використовуючи можливості маркетингу, як динамічної системи господарської діяльності, бібліотека може також намагатись впливати на ринковий попит, привернувши увагу користувачів до бібліотечних продуктів та послуг. Це і є основа маркетингу для бібліотек. З одного боку, всебічне вивчення потреб, запитів, смаків за допомогою загально соціологічних та специфічно бібліосоціологічних методів, орієнтація на надання послуг у відповідності до цих потреб, що й спричиняє актуальність цієї роботи. А з іншого – активний вплив на використання послуг та на існуючий попит, формування запитів та потреб.

Бібліографія

1. Басамыгина И.Н. Маркетинг как технология управления современной библиотекой: [науч.-практ. пособ.]. М., 2019. 112 с.
2. Башун О.В. Вплив маркетингу і фандрейзингу на трансформацію бібліотек. Донецьк, 2009. 204с.
3. Башун О.В. Маркетинг і фандрейзинг в бібліотеках: [бібліогр. покажч.]. Донецьк, 2010. 60 с.

4. Клюев В.К. Библиотечно-информационный маркетинг в практике небольших НТБ // Науч. и техн. б-ки. 2012. № 4. С.10-14.
5. Клюев В.К., Яструбова Е.М. Маркетинг в управлении библиотекой: учеб. пособ. М., 2005. 132 с.
6. Клюев В.К. Маркетинговая ориентация библиотечно-информационной деятельности: (Маркетинг в системе упр. б-кой). М., 2011. 142 с.
7. Клюев В.К. Маркетинговая подготовка менеджеров библиотечного дела // Науч. и техн. б-ки. 2003. № 3. С. 26-36.
8. Клюев В.К. Маркетинговые аспекты развития информационной деятельности библиотеки: науч.-практ. пособие. М., 2004. 112 с.
9. Клюев В.К. Маркетинговый подход к библиотечной микроэкономике // Науч. и техн. б-ки. 2013. № 9. С.10-22.
10. Крейденко В.С. Библиотечные исследования в системе постнеклассической науки: проблем.-ориентир. сб. М., 2008. – 270, [1] с.
11. Крейденко В.С. Библиотечные исследования: научные основы: учеб. пособ. для ин-тов культуры. М., 2013. 144 с.
12. Крейденко В.С. Новые исследовательские методы как важный показатель развития потребностей изучения практики // Библиотечное дело. 2007. №12. С.8-12.

Надійшло до редколегії 31.03.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Прокоф'євою К.А.

УДК 002.2:004 (01)+930.25

Д. С. Кіщук
(Дніпро)

ЕВОЛЮЦІЯ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ВИГОТОВЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ

Розглядається еволюція носіїв інформації в часі та просторі.

Ключові слова: документ, інформація, носій інформації, документознавство.

The evolution of information carriers in time and space is considered.

Key words: document, information, information carrier, documentary science.

Документ (нім. Dokument, походить від лат. Documentum – взірець, зразок, свідоцтво, доказ) виник майже одночасно з появою писемності у всіх без винятку народів світу. Це – базова теоретична конструкція, яка стосується всього, що може бути збережене або представлене, щоб слугувати як доказ для певної мети. В Україні офіційно були прийняті три визначення документа, зафіксовані в Державних стандартах (ДСТУ):

- ДСТУ 2392-94: «Документ – записана інформація, яка може розглядатися як одиниця під час здійснення інформаційної діяльності»;

- ДСТУ 3017-95: «Документ – матеріальний об’єкт з інформацією, закріпленою створеним людиною способом для її передавання в часі та просторі»;

- ДСТУ 2732:2004: «Документ – інформація, зафіксована на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати та передавати її в часі та просторі».

В перекладі з латинської мови «документ» – це доказ, підтвердження якогось факту, що мав місце давніше чи має на даний час. Вперше в цьому значенні слово «документ» використали Цезар та Цицерон. В значенні письмового свідчення слово «документ» вживалося від середньовіччя до XIX століття. З латинської мови воно дійшло до наших днів завдяки більш широкому тлумаченню цього терміну бельгійським вченим, основоположником документології – науки про сукупність документів у галузі практичної діяльності – Полем Отле (1864 – 1944). Його основна праця, присвячена вивченню, систематизації та структуризації документа в сучасному його розумінні, називається «Трактат про документацію» [3].

Сучасний документ, звичайно, відрізняється від документів стародавніх епох своєю стилістикою, способом написання, технікою та матеріалом виготовлення.

Найпоширенішим матеріалом для виготовлення документів у давнину була глина. До нас дійшли сотні тисяч клинописних текстів, які повідомляють науковцям про побут, природу, історію, науку та культуру стародавніх народів. Так, серед руїн палацу царя Ашурбаніпала в Ніневії археологи відкрили декілька кімнат, в яких, здавалося, хтось звалив тисячі клинописних табличок. Після підрахунку їх виявилось близько 30 тисяч. Ця бібліотека зберегла всю історію культури та соціальних стосунків населення Шумеру та Вавилону. Вавилонцям належить і пріоритет у тиражуванні, коли один документ розмножувався в певній кількості і розсилався за призначенням.

В Стародавньому Єгипті інформацію записували на папірусі. Найбільший відсоток інформації становлять державне листування, облікові та статистичні дані величезного бюрократичного управлінського апарату фараонів усіх династій.

Великої популярності і поширення набуває з часом і такий матеріал для виготовлення документів, як пергамент. Пергамент, призначений для письма, – це за особливою технологією оброблена шкіра телят чи свиней. Пергаментні листи для запису інформації вперше стали використовувати у II ст. до н.е.

На початку нової ери в Китаї був винайдений папір. Китайці дуже довго тримали технологію виготовлення цього матеріалу в суворому секреті. Найпоширенішим матеріалом для виготовлення документів на Сході були тканини, зокрема шовк. По шовку писали чорною або червоною тушшю пензликами різної величини. Але зі збільшенням виробництва паперу шовк витіснився. Поступово і Європа в ранньому середньовіччі перейшла на папір як основний матеріал для виготовлення документів.

З удосконаленням виробництва і розповсюдження по всьому світу папір став найголовнішим матеріалом для виготовлення документів. Різної щільності і фактури, папір використовувався і подекуди ще використовується у вигляді перфокарт та перфострічок, інформація на яких записується і зчитується з допомогою пристрою – перфоратора.

В сучасному діловодстві не обминули увагою і такий вид матеріалів для документування, як фотоплівка. Документуються сьогодні видатні і важливі події на кіноплівці та магнітофонній стрічці – протокольні частини міжнародних урядових та науково-технічних контактів. Містким і зручним у користуванні матеріалом для виготовлення документів деякий час була комп'ютерна дискета.

Майбутнє технологій документування – у використанні природних та синтетичних матеріалів – мінералів, в першу чергу кварцу [2].

Входять у практику діловедення і документи-голограми. Голограма – документ, який містить зображення, запис і відтворення якого здійснюється за допомогою лазерного променя без використання лінз. Голограма може бути пласкою та об'ємною. Голографічний документ можна зображати та відтворювати в трьох вимірах [1].

Різноманіття матеріалів для виготовлення документів дає змогу створювати їх для різних цілей і, відповідно, різного призначення, враховуючи сучасні підходи у розумінні документа та інформації.

Бібліографія

1. Експертиза цінності документних пам'яток: прогр. та навч.-метод. матер. до курсу для студ. напряму «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліограф.» / М-во культури України, Харк. держ. акад. культури, Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; [уклад. І. Я. Лосієвський]. Х., 2013. 310 с.
2. Інформаційна технологія формування графічних засобів захисту документів: [моногр.] / Б.В. Дурняк, В.З. Пашкевич, В.І. Сабат, О.В. Тимченко. Л., 2011. 152 с.
3. Швецова-Водка Г.М. Загальна теорія документа і книги. К., 2014. 405 с.

Надійшло до редколегії 31.03.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Решетіловою О.М.

УДК 316.46:151.8+378.661-057.075

А. С. Алімова, М. К. Биковська

(Дніпро)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ В ІНФОРМАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглядаються соціально-психологічні проблеми ділового спілкування та налагодження взаємодії між учасниками управлінського процесу.

Ключові слова: управління, управлінський процес, інформація, психологія управління.

The socio-psychological problems of business communication and the establishment of interaction between the participants of the management process are considered.

Key words: management, management process, information, management psychology.

Соціально-психологічна функція – це систематизація знань з проблем ділового спілкування і взаємодії учасників управлінського процесу. Особливість психології управління полягає в тому, що її об'єктом є організована – індивідуальна і спільна – діяльність людей, що об'єднані загальними інтересами і цілями, нормами, правилами і вимогами.

Формування ефективних взаємовідносин у державно-управлінській діяльності, яка передбачає постійні контакти у сфері «людина – людина», «людина – колектив», значною мірою залежить від урахування психологічних закономірностей, які діють у системі суспільних відносин і володіння

державними службовцями психологічними засобами управлінського спілкування та впливу. Це є важливою складовою культури державного управління [6, с.208].

Для того, щоб бути результативною та розраховувати на успіх, управлінська діяльність має виходити з усвідомлення реальних соціально-психологічних явищ, які супроводжують економічні, політичні, духовно-ідеологічні процеси суспільного розвитку. Тільки на основі врахування співвідношення управлінських зусиль влади і внутрішніх тенденцій розвитку суспільства, у тому числі й соціально-психологічних, можна уникнути такого небажаного для соціального середовища «конструювання», яке не відповідає його сутності. Ф. Гегель у «Філософії історії» писав про «хитрість розуму», що проявляється у виявленні загального за частковим, індивідуальним. На його переконання, у всесвітній історії внаслідок діяльності людей інколи отримуємо дещо інші результати, ніж ті, на які розраховували. У цьому полягає «іронія історії», яка немовби глузує з тих, хто хоче нав'язати соціальному середовищу шляхи перетворень без урахування притаманних йому внутрішніх закономірностей і тенденцій [1].

Результативна діяльність у сфері державного управління – це діяльність, побудована на усвідомленні реальних соціально-психологічних явищ, які супроводжують процеси суспільного розвитку, знаннях психологічних особливостей індивідуальної і групової поведінки, психологічних основ управлінського спілкування та здійснення управлінського впливу. Організована на таких засадах управлінська діяльність сприятиме налагодженню ефективних взаємовідносин державних службовців з громадянами, формуванню позитивного іміджу влади та її представників.

Процес управління, діяльність управлінської еліти з позиції соціальної психології розглядаються як взаємодія управлінської еліти й народу, спрямована на забезпечення активної та скоординованої участі народних мас у досягненні визначених елітою стратегічних цілей [5, с.176].

Сучасне українське суспільство є комплексом складних соціально-психологічних процесів і явищ. Вони зумовлені як позитивними, так і негативними наслідками тих радикальних змін, які розпочалися в Україні наприкінці 1980-х рр. і продовжуються донині, а саме:

- економічними та політичними реформами, які неоднозначно позначилися на розвитку українського суспільства в цілому і становищі

більшості груп населення зокрема, кризовими соціально-економічними та політичними явищами;

- розвитком демократії, гласності та як наслідок, політико-ідеологічної багатоманітності та невизначеності;

- руйнацією усталених стереотипів, установок суспільної свідомості, норм і традицій, суспільної моралі, що насаджувалися попереднім політичним режимом;

- відходом держави від патерналістської опіки громадян і невідповідністю більшості з них діяти самостійно, ініціативно, ризикувати і нести відповідальність за результати власної діяльності й вибору;

- поширенням корупції, злочинності та їх негативними впливами на морально-психологічний клімат суспільства;

- кризовими явищами у сфері культури, духовності тощо [3, с.64].

Серед факторів, які суттєво впливають на соціально-психологічну атмосферу українського суспільства на етапі його трансформації, виділяють такі:

- 1) відсутність чітко визначеної орієнтації соціально-політичних інститутів і населення в цілому на спільну мету – соціально-політичну трансформацію суспільства. Дотепер у середовищі політичної еліти України точаться дискусії навколо того, куди прямує українське суспільство, що ми будемо, у чому полягає зміст національно-державницької ідеї тощо. «Не знаючи кінцевої мети, – каже Н. Мак'явеллі, – не можна наважитись; не наважившись, не можна мати твердий дух; не володіючи твердим духом, не можна бути спокійним» [4];

- 2) несформованість системи життєвих цінностей, які визнаються переважною більшістю населення як моральні основи життєдіяльності й виступають водночас регуляторами соціальних дій людей.

Виходячи з домінування в поведінці індивідів певної системи цінностей науковці виділяють такі умовні групи людей:

- «ретрогради» (песимістичні, розчаровані, пасивні, соціально неорієнтовані громадяни, переважно «патерналісти»);

- «переможці» (так звані «вовки в суспільстві», які беруть від нього все, що можуть, амбітні, покладаються лише на себе);

- «традиціоналісти» (дещо подібні до перших, однак вірять у певну систему цінностей, реалісти, схильні до соціальної активності);

- «новатори» (активні, відкриті до інновацій, цінують свободу, індивідуальність, ініціативність, орієнтовані на перспективу);

- «істеблішмент» (оптимісти, орієнтовані на прогрес, толерантні, наділені високою відповідальністю).

Основу суспільної трансформації становить чисельне переважання трьох останніх названих груп (в Угорщині, наприклад, вони становлять близько 80%, у Польщі – понад 60% усього дорослого населення). Виходячи з даних моніторингу українського суспільства, який здійснюється Інститутом соціології НАН України починаючи з 1994 р., можна зробити висновок, що такі соціально активні, прогресивно орієнтовані, не патерналістські групи поки що в українському суспільстві не є визначальними;

3) роз'єднаність (економічна, регіональна, партійна, ідеологічна) національної еліти України і, як наслідок, низька суспільно корисна дієздатність, неспроможність до об'єднання на основі єдиних цілей, загального суспільного блага. Звідси – внутрішня конфліктність еліти, відсутність налагоджених внутрішньо зв'язків, домовленостей, узгодженість у діях, внутрішньо конфронтація;

4) слабкість і суперечливість функціонування соціально-економічних і політичних інститутів, що позначається на характері й спрямованості процесів соціально-економічної трансформації українського суспільства (як приклад, протиріччя і постійні конфлікти між різними гілками влади, неефективність законодавчо-правової бази тощо). У наявності також розходження між декларованими цінностями реформування суспільства та реальною практикою їх здійснення;

5) руйнування ідеологічних підвалин попередньої суспільної системи, усталених моделей життєдіяльності та формування нових ідеологічних цінностей, моделей поведінки, що не могло не позначитися на загальному стані масової суспільної свідомості [2, с.228].

Бібліографія

1. Гегель Ф. Философия истории. М., 1980. 340 с.
2. Дерлоу Д. Ключові управлінські рішення: технологія прийняття рішень. К., 2011. 244 с.
3. Логунова М.М. Соціально-психологічні аспекти управлінської діяльності. К., 2016. 200 с.
4. Мак'явеллі Н. Флорентійські хроніки. Державець: пер. з італ. Х., 2013. 511 с.

5. Маскон М. Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. М., 2018. 398 с.
6. Маслоу А. Мотивация и личность. – СПб., 2008. 346 с.

Надійшло до редколегії 31.03.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Савченком О.В.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Алімова Анна Сергіївна – студентка групи ДІ901-22-М ННЦ ЗО УДУНТ

Андрєєва Ольга Андріївна – студентка групи ДІ01-17-М факультету ПКТ УДУНТ

Анищенко Аліна Олегівна – студентка групи ДІ901-22-М ННЦ ЗО УДУНТ

Биковська Марія Костянтинівна – студентка групи ДІ901-22-М ННЦ ЗО УДУНТ

Бородіна Ольга Михайлівна – студентка групи ДІ901-22-М ННЦ ЗО УДУНТ

Вакуленко Владислава Олександрівна – студентка групи ДІ901-22-М ННЦ ЗО УДУНТ

Виногорова Валентина Костянтинівна – студентка групи ДІ01-17-М факультету ПКТ УДУНТ

Гапонова Людмила Євгеніївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарної підготовки, філософії та митної ідентифікації культурних цінностей Університету митної справи та фінансів

Голодюк Маргарита Костянтинівна – студентка групи ДІ901-22-М ННЦ ЗО УДУНТ

Дулеба Тетяна Леонідівна – студентка групи ДІ901-22-М ННЦ ЗО УДУНТ

Кіщук Діана Сергіївна – студентка групи ДІ901-22-М ННЦ ЗО УДУНТ

Кудлай В'ячеслав Олегович – кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувач кафедри інформаційної діяльності Маріупольського державного університету

Кучер Ангеліна Михайлівна – студентка групи ДІ01-17-М факультету ПКТ УДУНТ

Лучанінова Ольга Петрівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри інженерної педагогіки ННІ «ІПБТ» УДУНТ

Мартиненко Максим Вадимович – студент групи ДІ01-17-М факультету ПКТ УДУНТ

Михайлюк Олександр Володимирович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри документознавства та інформаційної діяльності ННІ «ІПБТ» УДУНТ

Мосюкова Наталія Геннадіївна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри філософії та політології ННІ «ІПБТ» УДУНТ

Петрова Ірина Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри інформаційної діяльності Маріупольського державного університету

Прокоф'єва Катерина Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності ННІ «ІПБТ» УДУНТ

Решетілова Оксана Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності ННІ «ІПБТ» УДУНТ

Рижков Ярослав Ігоревич – студент групи ДІ01-17-М факультету ПКТ УДУНТ

Розумна Ганна Петрівна – студентка групи ДІ901-22-М ННЦ ЗО УДУНТ

Рублівська Ганна Олександрівна – студентка групи ДІ901-22-М ННЦ ЗО УДУНТ

Савич Анжеліка Вікторівна – старший викладач кафедри філософії та політології ННІ «ІПБТ» УДУНТ

Савченко Сергій Володимирович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності ННІ «ІПБТ» УДУНТ

Сердечна Наталія Олександрівна – студентка групи ДІ901-22-М ННЦ ЗО УДУНТ

Середа Анастасія Вікторівна – студентка групи ДІ901-22-М ННЦ ЗО УДУНТ

Шановні колеги!

Кафедра документознавства та інформаційної діяльності ННІ «ІПБТ» УДУНТ запрошує вас до співпраці у збірнику наукових праць «Вчені записки кафедри документознавства та інформаційної діяльності» («Вчені записки КДІД»).

Найближчий збірник планується вийти друком у 2023 році (електронна версія буде надіслана авторам публікацій одночасно з виходом збірника та розміщена на сайті ЗВО). Він матиме розділи: «Статті» й «Тези, повідомлення».

Тематика збірника: документознавство, інформологія, соціальні комунікації, філософські, історичні, філологічні, інші гуманітарні та суспільно-політичні тощо питання, пов'язані з вивченням та викладанням дисциплін кафедри документознавства та інформаційної діяльності зокрема, гуманітарного та соціального профілю взагалі.

Обсяг статті 6 та більше сторінок, тез та повідомлень 3-5 сторінок.

Текст публікації друкується у редакторі Microsoft Word, береги 3 см, шрифт 14, Times New Roman, інтервал 1,3, абзац 1,25 см.

Студенти та аспіранти сплачують за публікацію у гривневому еквіваленті із розрахунку 1\$ США за сторінку, викладачі ЗВО 1\$ США за дві сторінки (враховується середнє арифметичне між банківськими покупкою та продажем). Остання сторінка заповнюється не менш ніж на $\frac{2}{3}$ та сплачується як всі інші. Публікація праць докторів наук (одноосібно) здійснюється безкоштовно.

Праці приймаються за адресою doc_info@ukr.net, у темі листа вказувати «Вчені записки КДІД – 2023» або на кафедрі документознавства та інформаційної діяльності (м. Дніпро, пр. Гагаріна, 4, кім. 429). Після подання заявки з автором праці зв'яжеться редколегія збірника. На роботи, що написані у співавторстві заявка подається на кожного автора окремо.

Праця повинна містити: УДК, прізвище та ініціали автора (авторів), їх наукові ступені та вчені звання (за наявності), посаду, місто, кафедру, місце роботи (для студентів – місце навчання, групу та факультет), назву роботи, стислу анотацію до тексту в одне речення та перелік ключових слів українською та англійською мовами, текст, бібліографію (перелік посилань у вигляді списку джерел за абеткою), відсилання до бібліографії у тексті за формою [1, с.25] або [2, т.3, с.34-36].

УДК 821.111 – 1

О. Г. Бовкун

(Київ)

**БІЛЯ ВИТОКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ХУДОЖНЬОЇ СВІДОМОСТІ:
особливості рецепції античних та італо-ренесансних концептів
філософської творчості в англійських та українських поетиках
XVI – XVIII ст. ст.**

Розглядаються естетичні засади і поетологічні домінанти української та англійської літератур доби їх становлення, визначаються соціокультурні витoki їх розбіжності.

Ключові слова: національна література, художня свідомість, поетика, риторика, жанр, стиль, мімесис, ренесанс, маньєризм, бароко.

Dwells upon aesthetic principles and poetical dominants of English and Ukrainian literature in the period of their formation and defines the sources of their dissimilation.

Keywords: national literature, artistic consciousness, poetics, rhetoric, genre, style, mimesis, Renaissance, Mannerism, Baroque.

Рассматриваются эстетические основы и поэтологические доминанты украинской и английской литератур периода их становления, определяются социокультурные истоки их расхождения.

Ключевые слова: национальная литература, художественное сознание, поэтика, риторика, жанр, стиль, мимесис, ренессанс, маньєризм, барокко.

Як відомо, особливо великий вплив на розвиток європейської літературної думки XVI – XVII століть мала «Поетика» Аристотеля. «Історія поступового освоєння аристотелівського трактату новоєвропейською літературно-теоретичною думкою – це одночасно й історія зміни самої поетичної свідомості в її найбільш глибинних і принципових компонентах» [1, с.298]. З одного боку, основні її положення увійшли в поетики багатьох національних літератур, з іншого боку, вони стали засадами своєрідного зламу у русі художньої свідомості від ренесансу до маньєризму і бароко.

Бібліографія

1. Андреев М. Л. Итальянское возрождение: от стиля к жанру // Историческая поэтика. М., 1994. С. 273-330.

2. Ігнатенко М. А. Генезис сучасного художнього мислення. К., 2017.
3. Україна. Кабінет Міністрів. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: Постанова: від 05.11.2008 № 976: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua>.

До праці додається заявка на друк

Заявка

Від _____
(ПІБ, ступінь, звання, посада, місце роботи – для викладачів/аспірантів)

(ЗВО, факультет, група, курс – для студентів)

Прошу включити до збірника «Вчені записки КДІД – 2023» (вип. 5) мою працю за темою «_____», яка є статтею (або тезами чи повідомленням) та розмістити її у відповідному

(вибрати потрібне)

розділі збірника.

Мої контакти: _____

(телефон, вайбер, електронна / поштова адреса)

Потреба у друкованому варіанті збірника _____

є чи немає

З повагою
Редколегія збірника «Вчені записки КДІД»

Наукове видання

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ

**кафедри документознавства та інформаційної діяльності
(КДІД)**

ННІ «ІПБТ» УДУНТ

Збірник наукових праць

Випуск 4

Підписано до друку 30.11.2022. Формат 60x84 1/16. Папір друк. Друк плоский. Облік.-вид. арк. 5,2. Умов. друк. арк. 5,34. Замовлення № 120

Навчально-науковий інститут
«Інститут промислових та бізнес технологій»
Українського державного університету науки і технологій
49005, м. Дніпро, пр. Гагаріна, 4

Кафедра документознавства та інформаційної діяльності УДУНТ